

Historisch Voorburg

Jaargang 16

2010

Nummer 2

Wonen, werken en wandelen in Voorburg

**Wonen, werken en
wandelen in Voorburg**

Inhoud

Van de redactie	3
Pieter Willem de Zwart, gemeenteopzichter in Voorburg en huisbaas van Vincent van Gogh	4
Twee boerenbruiloften in 1903 en 1904	12
De geschiedenis van het huis De Woelige Stee, Oosteinde 19, Voorburg	24
Het Onder de Linden-mysterie opgelost	28
B.J. Koldewey, een Voorburgse architect	30
Wandelen in Voorburg (1928)	35
Colofon	48

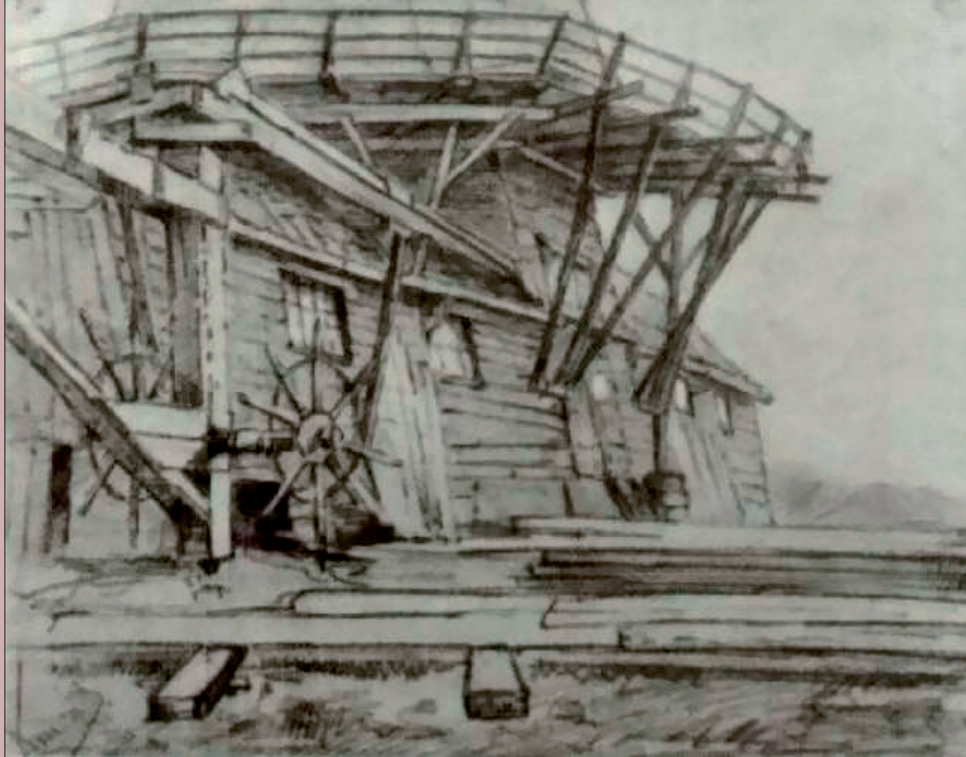
*Vincent van Gogh
schetste zijn Voorburgse
huisbaas en zijn
echtgenote in 1882.
Detail van de schets.
Particuliere collectie*

*Voorzijde omslag:
De familie Koot
voor boerderij Oost-
Duyvesteijn, 1914.
Particuliere collectie*

Van de redactie

Vincent van Gogh aankloppend bij zijn huisbaas in de Schoolstraat, ons voorgesteld door een nazaat van die huisbaas; intrigerend en zeer nauwgezet speurwerk naar de precieze identiteit van een groot aantal onderling verwante vertegenwoordigers van de Voorburgse boerenstand zoals te zien op enkele oude gelegenhidsfoto's; de historie van het door de architect Klumper ontworpen grote woonhuis De Woelige Stee aan het Oosteinde besproken door een oud-bewoner die ons ook zijn avontuur in het nabijgelegen Onder de Linden verhaalt; het door de architect Koldewey ontworpen woonhuis met artspraktijk De Specht aan de Parkweg, ons voorgesteld door de huidige bewoonster; een drietal wandelingen door het Voorburg van 1928 bij monde van een jeugdige gelegenhidsjournalist van Het Vaderland: dit nummer van *Historisch Voorburg* heeft de lezer inderdaad een aangenaam-gemêleerde inhoud te bieden. Door de omvang en de uitvoering van een aantal afleveringen van de laatste jaargangen wordt *Historisch Voorburg* door sommigen wel aangeduid als een reeks 'boeken' over Voorburg. Toch blijft HV eerst en vooral een tijdschrift, een tijdschrift voor en door leden van de Historische Vereniging Voorburg bovendien. Het verheugt de redactie daarom in deze aflevering ook weer enkele van die leden aan het woord te kunnen laten over eigen onderwerpen, op basis van historisch materiaal uit eigen (familie)bezit en geïllustreerd met nog onbekende afbeeldingen. Misschien dat een lezer er een uitnodiging in wil zien ook eens iets te schrijven op basis van eigen Voorburgse ervaringen, herinneringen of documentatie? De redactie is zeer benieuwd en u bent van harte uitgenodigd. Dit nummer wordt u alvast als een maaltijd met zes gangen aanbevolen. Dat het u mag smaken.

Pieter Willem de Zwart, gemeenteopzichter in Voorburg en huisbaas van Vincent van Gogh

Ruud de Zwart

---

*Tekening door Vincent
van Gogh van de molen
'De Salamander' in
Leidschendam.
Particuliere collectie*

Pieter de Zwart uit Voorburg werd, als 'meester-metselaar', in de tweede helft van de negentiende eeuw gemeenteopzichter in Voorburg, een functie die hij op zich nam als 'voorschot' op de benoeming van zijn zoon Michiel Antonie de Zwart in die functie. Als aannemer heeft hij ook een aantal panden gebouwd in Voorburg en in Den Haag. Van een aantal daarvan verhuurde hij ook woningen. Wat hij toen niet wist, was dat een van zijn huurders in 1882 en 1883 later een van de beroemdste kunstschilders ter wereld zou worden.

Dat kon hij ook niet weten, want Vincent van Gogh werd pas na zijn dood in 1890 zo beroemd. Van Gogh was voor hem een armlastige kunstenaar die nog aan het begin van zijn korte maar intensieve en explosieve carrière stond.

Aannemer en opzichter

Pieter Willem de Zwart werd geboren op 16 september 1826 te Voorburg als oudste zoon van een groot, echt Voorburgs gezin van Machiel de Zwart en Barta Dirkiëna Houthuijze. Hij werd Nederlands-Hervormd gedoopt op 22 september 1826. Op 13 augustus 1852 trouwde hij in Voorburg op 25-jarige leeftijd met Cornelia van der Spiegel, die op dat moment 22 jaar oud was en eveneens opgroeide in het toen nog kleine Voorburg. Zij kregen samen tien kinderen waarvan er twee al zeer jong overleden. Pieter Willem de Zwart was metselaar van beroep en nam werk aan van de gemeente Voorburg. Zo heeft hij onder meer in 1859 de muur van het kerkhof bij de Oude Kerk hersteld voor 202 gulden. Hij werd ook op andere wijze actief in Voorburg. Hij werd in 1862 aangesteld als brandmeester. Het aangenomen werk voor de gemeente smaakte kennelijk naar meer. Pieter werd aannemer en kreeg het voor elkaar dat alle vijf zijn zoons (Michiel, Antoon, Pieter jr., Johannes en Carel) in zijn bedrijf gingen helpen. In 1872 ontstond er een probleem in de gemeente Voorburg. De gemeenteopzichter de heer Th. Corstens was ernstig ziek en kon zijn taak niet meer volledig uitvoeren. De 'meester-metselaar' Pieter de Zwart verving hem soms en hield een oogje in het zeil bij gemeenteprojecten. Het gemeentebestuur zocht een plaatsvervanger voor de heer Corstens. Het oog viel op Michiel Antonie de Zwart, de oudste zoon van Pieter de Zwart, die bouwkunde studeerde en erg geschikt leek voor die functie van gemeenteopzichter. Hij was echter nog erg jong en had zijn studie nog niet geheel af. Er werd een oplossing gevonden. Pieter de Zwart werd in november 1872 door het gemeentebestuur aangesteld als adjunct-gemeenteopzichter in Voorburg, onder de conditie dat hij bij overlijden van de heer Corstens deze zou opvolgen. Tegelijkertijd werd vastgelegd dat de op dat moment nog maar 19-jarige, maar kennelijk talentvolle Michiel Antonie de Zwart op zijn beurt hem zou opvolgen wanneer hij de leeftijd en geschiktheid daarvoor had verkregen (voor

een jaarinkomen van 200 gulden!). De heer Corstens was zelfs bereid de jonge Michiel op te leiden in de specifieke opzichterstaken. De gemeenteraad was zeer ingenomen met deze voorstellen.

Niet lang daarna overleed de heer Corstens, werd Pieter Willem de Zwart op 20 juni 1873 door de burgemeester officieel beëdigd als gemeenteopzichter en kreeg hij 'instructies' die door de gemeenteraad waren goedgekeurd. Pieter de Zwart betrok daarna in hetzelfde jaar een woning aan de Kleine Laan in Voorburg (thans Schoolstraat 27, achter). Op dat moment stond hij geregistreerd als 'meester-metselaar'. Een opslagplaats van bouwmaterialen had hij op de plaats waar nu de Hofwijkstraat is en die men toen 'het Hofje van Zwart' noemde. Hij bleef dus naast zijn functies als gemeenteopzichter en brandmeester gewoon doorgaan met aannemerswerk, al mocht hij niet meer meedoen bij aanbestedingen van gemeenteprojecten.

Op dat moment liep de procedure van het verwerven van grond aan de Achterweg (een kavel aan de huidige Parkweg tussen Oranjelust en Einddorpstraat) voor de aanleg van een nieuwe Algemene Begraafplaats, omdat de begraafplaats rond de Oude Kerk niet meer aan de eisen voldeed. Het gemeentebestuur had de opdracht voor een ontwerp van de begraafplaats aan de architect J. Paul uit Zevenhuizen gegeven, maar was niet tevreden met de door hem voorgestelde indeling van de graven. Intussen maakte zoon Michiel de Zwart vorderingen met zijn studie en was geïnteresseerd in architectuur. Hij was 21

Pieter Willem de Zwart (16 september 1826 – 28 januari 1905) en zijn vrouw Cornelia van de Spiegel (5 april 1830 – 16 november 1898). Foto uit: C.H. Voorhoeve, 'Lusthoven en oude huizen langs de Vliet'

jaar toen hij in 1874 meedeed aan een door de gemeente Voorburg uitgeschreven prijsvraag voor het maken van een beter inrichtingsplan voor de nieuwe Algemene Begraafplaats. Op advies van het dagelijks bestuur verkoos de Voorburgse raad de plannen van de nog jonge kandidaat-gemeenteopzichter Michiel die daarmee de prijs won van 25 gulden. De aanleg van de begraafplaats, met een poortgebouw van J. Paul en een plattegrond van Michiel de Zwart, werd in 1874 aanbesteed en onder toezicht van Michiel uitgevoerd. Deze begraafplaats aan de Parkweg is in 2009 gerestaureerd.

Projecten

Voorburg had dus een periode twee gemeenteopzichters voor de prijs van een. Het kwam goed uit. In die interimperiode van Pieter de Zwart werd Michiel ingeschakeld voor verschillende projecten waarvoor hij de tekeningen maakte en waarbij hij ook toezicht hield, zoals de bouw van de openbare school (Vlietschool) in 1886 en van een nieuwe Wijkerbrug over de Vliet in 1880. In 1882 werd ook het nieuwe Raadhuis annex Post- en Telegraafkantoor aan de Herenstraat nr. 42 volgens zijn ontwerp in Franse neorenaissancestijl gerealiseerd. Michiel heeft de gevel en de inrichting met raadszaal ontworpen, maar hield ook toezicht bij de bouw en de inrichting. Momenteel rest daarvan alleen de voorgevel, een Rijksmonument, die in 2009 is gerestaureerd. In die tijd waren er veel andere vernieuwingen in de openbare voorzieningen die eveneens aandacht vroegen van het gemeentebestuur en de gemeenteopzichter, zoals de eerste bestratingen met trottoirs in en om het dorp, de eerste aanleg van de riolering, het dempen van vele slo-

Tekening van Vincent van Gogh van de panden aan de Schenkweg, gezien vanaf het spoor. In het midden het blok woningen van Pieter de Zwart met een poort naar het hofje. Particuliere collectie

ten (om hygiënische redenen of om redenen van ruimte-winst), de aanleg van een stoomtrambaan van Den Haag via Voorburg (over de Achterweg) naar Leiden, de aanleg van de eerste gasleidingen (vanuit 'Middendorp'), het plaatsen van gaslantaarns als eerste straatverlichting en de bouw van een brandspuithuis. De gemeenteopzichter was in die tijd ook verantwoordelijk voor het brandweermaterieel. Pieter de Zwart werd tevens opperbrandmeester (commandant) van de Voorburgse brandweer. In die periode heeft hij te maken gehad met een paar grote branden, onder meer de brand in 1880 in de Meelfabriek van Koechlin aan de Trekvljet. In 1982 is de meelfabriek wederom afgebrand en daarna gesloopt en vervangen door de huidige flat.

Pieter de Zwart had een nogal ruime opvatting over de tijdelijkheid van zijn functie als gemeenteopzichter. Het heeft twintig jaar geduurd voor hij per 1 januari 1894 op 68-jarige leeftijd ontslag nam en Michiel hem volgens de gemaakte afspraken kon opvolgen. Michiel was toen 40 jaar oud. Pieter Willem blijkt in die periode niet alleen gemeenteambtenaar en aannemer te zijn geweest, hij was ook een soort kleine projectontwikkelaar avant la lettre (of huisjesmelker?). Hij mocht dan wel niet meer meedoen aan inschrijvingen op gemeenteprojecten, er waren in die tijd van nieuwe snelle technische ontwikkelingen en bevolkingsgroei en ondanks de daarmee gepaard gaande crises, ook voldoende andere bouwprojecten in de regio. Hij bouwde panden aan de Herenstraat, maar mogelijk kocht hij ook oude panden op, knapte ze op en verkocht ze door. Veelal werden deze panden voorzien van een nieuwe gevel, ontworpen door zijn zoon Michiel, waardoor in de periode 1880 tot 1900 in Voorburg een aantal panden verschenen voorzien van eclectische gevels, later beïnvloed door art nouveau. Gebouwd naar ontwerp van Michiel (en waarschijnlijk uitgevoerd door het aannemersbedrijf van zijn vader) is ook een aantal panden aan de Franse Kerkstraat. Zoals vele andere middenstanders toen moest Pieter de Zwart zelf voor zijn pensioen zorgen. Een van de middelen daarbij was ook toen al de verhuur van woningen. Erg populair was de bouw en exploitatie van hofjes en slopjes achter de huizen aan de straat. Voor de bouw en verhuur van deze vaak zeer kleine arbeiderswoningen was voor 1901 geen

vergunning nodig. Den Haag kende in die periode naast de oudere liefdadigheidshofjes ook vele zogenaamde exploitatiehofjes. Pieter de Zwart zag ook kansen voor verhuur van panden in Den Haag. Bij de toenmalige Schenkweg aan de oostkant van het spoor van de Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij, vlak bij het station Rhijnspoor (later station Staatsspoor, nu het Centraal Station), bouwde hij naast twee bestaande panden een blok etagewoningen met daarachter een hofje met twaalf arbeiderswoningen en daarachter ook een werf (werkplaats en opslagplaats voor bouw materiaal) in een gebied dat later het begin van het Bezuidenhoutkwartier zou worden, doch dat toen verder nog vrijwel onbebouwd was. De nog doodlopende straat waaraan de panden stonden, heette later Schenkstraat. Door de afgelegen ligging achter de spoorbaan liep de verhuur van de etages niet erg hard.

Vincent van Gogh

Vincent van Gogh die in de periode 1881 tot en met 1883 in Den Haag werkte en die, jong kunstenaar nog, het vak wilde leren tussen meesters van de Haagse School als Mauve, Breitner en Théophile de Bock, zocht een zeer goedkoop onderkomen. Hij verdiende geen cent want hij verkocht niets. Vincent had een andere visie op kunst dan zijn medekunstenaars, die meer dan hij oog voor de markt hadden en verkoopbare kunst verkochten. De sombere Vincent had als kunstenaar meer oog voor de onderkant van de samenleving en tekende vooral arbeiders, oude mannen en werkende vrouwen in versleten kleding en onder slechte omstandigheden. Om in de kost te kunnen voorzien werd hij financieel gesteund door zijn broer Theo die in Parijs woonde en af en toe ook door de rijke kunsthandelaar Herman Tersteeg, die filiaalhouder was van de kunsthandel van Boussod en Valadon (erven Goupil) aan de Plaats in Den Haag, waar Vincent jaren daarvoor een poosje als jongste bediende had gewerkt. Vincent woonde een periode boven een wasserij aan de Schenkweg (later werd dat Schenkstraat nr. 9), maar daar tochtte het flink als het stormde. Eenmaal braken de ramen tijdens een storm en waaiden zijn tekeningen van de muur. Bovendien wilde Vincent beter licht voor zijn atelier en meer ruimte om met zijn vriendin, ex-prostituée en model Clasina (Sientje) Hoornik te gaan samenwonen. In

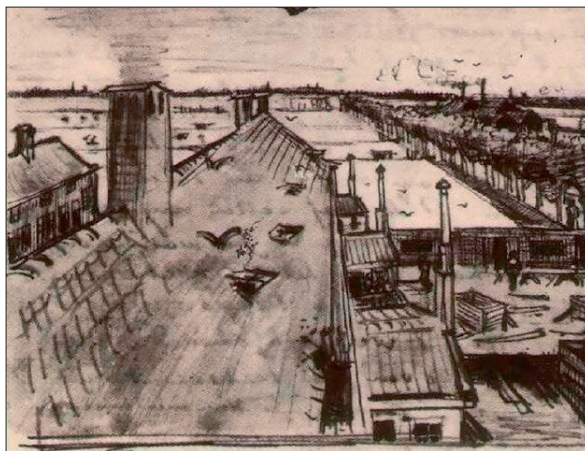

de nieuwe en nog leegstaande etage ernaast op nr. 138 (later Schenkstraat nr. 13) was meer ruimte om te werken, goed licht en meer plaats voor de twee (een was er onderweg) kinderen van Sientje. Voor drie gulden per week mocht hij die ruimte vanaf juni 1882 huren van Pieter Willem de Zwart. Pieter en zijn mannen van de werf hebben hem zelfs geholpen met verhuizen.

Vanuit de eerste etage aan de Schenkweg en vanaf de zolder had Vincent een mooi overzicht over de stadsrand van Den Haag. In het westen keek hij in de richting van de ijzeren stationskappen van het Rhijnspoor (Staatsspoor). Aan de achterkant keek hij uit over de tuinen van de hofjeswoningen richting Weteringkade, over de (toen nog) Voorburgse Binckhorstpolder richting Trekvlief. Een zwarte locomotiefremise en de ijzerpletterij van Enthoven (aan de huidige Pletterijkade in Den Haag) domineerden in zijn verder vlakke en groene uitzicht (nog zonder

Foto van de bronzen plaquette op de plaats waar Vincent heeft gewoond in de inmiddels gesloopte panden van Pieter de Zwart (deze plaquette bevindt zich aan de gevel van een woning aan de huidige Hendrick Hamelstraat, gelegen in de wat wonderlijk tussen kantoorgebouwen ingeklemde woonenclave bij de spoorbaan tussen de Beatrixlaan, het Schenkviaduct en het Prins Bernhardviaduct. Foto auteur

Schenkviaduct) over de Binckhorstpolder tot aan Voorburg. Vincent genoot veel van dat uitzicht en noemde het toverachtig. Hij maakte er veel tekeningen en aquarellen van, ook in zijn brieven aan zijn broer en aan vrienden. Op die tekeningen zijn de achter zijn etage gelegen hofjeswoningen en de werf van Pieter de Zwart goed in beeld gebracht.

Links:

Tekening van Vincent van Gogh met het uitzicht aan de achterzijde van Schenkstraat nr. 13 richting Voorburg (over de Binckhorstpolder). Rechts de bouwwerf van Pieter de Zwart. Vincent vond het altijd enorm gezellig in de schemering bij een vuur te zitten en uit het raam te kijken. Dit uitzicht gebruikte hij ook als oefenobject voor het perspectieftekenen. Particuliere collectie

Rechts:

Deze tekening die Vincent van Gogh in 1882 maakte van het echtpaar Pieter en Cornelia de Zwart is later terechtgekomen in de collectie van Kröller-Müller en bevindt zich nu in een privécollectie.

Mooie dingen van werklu in eene loods

Voor verf had Vincent nog nauwelijks geld. Hij tekende veel in en om Den Haag, Scheveningen en Loosduinen, maar hij moet ook in Rijswijk en Voorburg hebben gewerkt. Zijn werk bracht echter nog steeds niets op. Vincent kon alleen zijn huur betalen als hij zijn toelage van zijn broer Theo had gekregen. Pieter de Zwart kwam slechts af en toe bij hem langs aan de Schenkweg om zijn huur op te halen. Als Vincent problemen had ging hij naar zijn huisbaas in Voorburg. Buren hebben hem daar in de Kleine Laan minstens eenmaal zien binnengaan. Uit de nalatenschap van Pieter de Zwart is de hierbij afgebeelde tekening van Vincent van Gogh bekend, waarop hij zeer waarschijnlijk Pieter de Zwart en zijn vrouw Cornelia van der Spiegel heeft afgebeeld.

Citaten uit de roman 'Vincent in Den Haag. Roman uit de jaren 1881-1883' van Theun de Vries:

Vincent zegende het feit dat zijn huisbaas in Voorburg woonde, die dook maar zo af en toe op om zijn centjes te garen, hij

was anders een scherp sabeltje ... Geld! [...] Vincent zocht de Yankee op in Voorburg; het was een voormalig timmermanne-tje die zich tot huisjesmelker had opgewerkt en legde hem het plan [...] voor luiken voor de ramen van de zolder voor [...]. De huisbaas wilde er aanvankelijk niet van horen maar draaide bij toen Vincent hem een deel in de kosten beloofde: een lichtvaardige belofte [...]. Het bedrag dat tenslotte als bijdrage in de kosten van hem gevegd werd, was weer veel hoger dan hij geraamd had; tegen Yankees was men niet opgewassen...

Pieters zoon Michiel Antonie (roepnaam: Giel) de Zwart was inmiddels architect en kort daarvoor in 1879 getrouwd met Hermina Johanna van Schagen. In 1882 was hij net klaar met de realisering van de door hem ontworpen verbouwing van de Wijkerbrug en het nieuwe Raadhuis aan de Herenstraat. Hij woonde eveneens aan de Kleine Laan (althans volgens de adressering op de enveloppen van de brieven van Van Gogh, die hij adresseert als: De Weled. Heer G. de Zwart - Architect - Kleine Laan, Voorburg). Giel werd, nu hij ouder was en ook afgestudeerd was, door zijn vader ingeschakeld voor zaken, zoals de contacten met de huurders van zijn panden. Van Gogh moet meerdere malen in Voorburg aan de Kleine Laan of op de werf bij Giel op bezoek zijn geweest, niet alleen om de huur te betalen, maar ook om hout uit te zoeken voor zijn atelier en hem te spreken over het verbouwen van de ramen van het atelier, omdat het invallende licht vanuit het noorden hem bij nader inzien niet goed beviel. Giel hielp hem daarbij en zorgde dat de gewenste verbouwing plaatsvond. Dat verliep allemaal niet makkelijk. Vincent is dikwijls over en weer te Voorburg geweest om een en ander van hem gedaan te krijgen. Uiteindelijk kreeg hij zes blinden en lange planken om de lichtinval van zijn atelier te verbeteren.

Vincent liep ook rond in en om Voorburg om het landschap langs de Vliet te bewonderen. Een enkele keer deed hij dat ook met zijn broer Theo. Theun de Vries maakt daar in zijn roman een gedetailleerd verslag van. Vincent van Gogh moet zelfs verder op tocht zijn geweest langs de Vliet. Zo heeft hij, schreef hij in een brief aan zijn broer Theo, in Voorburg 'mooie dingen gezien van werklui in eene loods en het uitgraven van een kelder en 't leggen van de fondamente van een huis'. Mogelijk heeft hem dat ook geïnspireerd tot tekenen.

Volgens biografen van Van Gogh kwam hij ook regelmatig bij Lodewijk Cornelis Enthoven, de rijke industrieel die eigenaar was van de ijzerpletterij in Den Haag. Die ijzerpletterij (aan de huidige Pletterijkade in Den Haag) voorzag destijds de hele regio van het vaak rijk versierde ijzerwerk voor overkappingen van stations, lantaarnpalen, gevels en bruggen. Enthoven woonde eveneens in Voorburg in een (inmiddels verdwenen) villa op de hoek

van de Zwartelaan en de Achterweg (Parkweg). Hij was erg met kunst begaan, verzamelde kunst en zou ook Vincent van Gogh hebben ondersteund. Vincent mocht van Enthoven zelfs gebruik maken van een in zijn villa ingericht atelier waar hij mocht werken, zolang hij maar geen portret maakte van zijn weldoener. Zo ligt het voor de hand dat Vincent van Gogh in die periode ook tekeningen heeft gemaakt van objecten gelegen in deze omgeving. De hierbij gereproduceerde tekening van een molen moet er een van zijn, want hij heeft alle kenmerken van de houtzaagmolen 'De Salamander' die in Veur (Leidschendam) bij de Vliet stond. Deze molen is in de jaren '90 gerestaureerd en opnieuw opgebouwd dichters langs de Vliet in Leidschendam.

Het vertrek

Hoewel de huur van de woning in feite erg laag was, was die voor Vincent erg zwaar. Hij heeft niet heel lang gewoond aan de Schenkweg. Deels om financiële redenen gaf hij zijn soms slechte relatie met Sientje (met moeite) op en vertrok 11 september 1883 met de trein naar Drenthe, om verder te gaan met tekenen.

Eerst liep hij naar Voorburg om de huur op te zeggen (althans volgens Theun de Vries in zijn roman 'Vincent in Den Haag') bij zijn huisbaas de 'Yankee'. Citaten uit dit boek:

Hij was naar de huisbaas in Voorburg gegaan om de huur op te zeggen. Hij legde het kleine bijdehante mannetje [Pieter] uit dat zorgen hem zo over het hoofd waren gegroeid, dat hij naar buiten ging en vrouw en kinderen achterliet in de zorg van haar moeder. De 'Yankee' nam hem op vanuit scherpe, grijze oogjes en zei: 'Dat 's dan niet zo mooi, schilder, dat zal een hoop verdriet geven'. Vincent zag dat de man meer begreep dan hij had vermoed; zelfs kleine huisbaasjes hebben af en toe notie van menselijke misère. 'Ik wacht nog op geld van mijn broer,' zei Vincent, 'u krijgt alles tot de laatste cent'. De huisbaas zei: 'Maar dat spreekt vanzelf, we kennen elkaar toch langer?... En wat doet u met de inventaris, die platen en tekeningen, gaat dat allemaal mee naar Opoe?' [...] 'Opslaan kost u weer handenvol geld. Brengt u alles bij mij, ik heb een lege zolder. Ik zal het gratis voor u bewaren, tot u 't terug komt halen'. Vincent was al meer verwonderd, hij had zoveel naastenliefde bij het sabeltje niet gezocht.

Waarom Vincent zijn huisbaas Pieter de Zwart 'Yankee' noemde is niet geheel duidelijk. Waarschijnlijk was dat destijds ook hier een scheldwoord, maar dan voor zuinige, op de halve cent calculerende Nederlanders. Vincent vermeldde in een van zijn brieven aan Theo dat 'zijn huisjesmelker toch heel pedant is en meer over zich zelf maalt dan Jezus'.

Toch is er begrip voor elkaar. Er is een tijdje sprake van dat Vincent van De Zwart een goedkope kamer als atelier kon krijgen in Voorburg. Helaas, voor ons Voorburgers althans, neemt Vincent dat aanbod niet aan. De spullen van Vincent, zoals prenten, boeken en studies die hij niet mee kon nemen naar Drenthe, bleven uiteindelijk op zolder staan aan de Schenkweg totdat Vincent terug zou komen. Vincent kreeg later wel een briefje van Pieter de Zwart, waarin hij hem liet voelen dat hij de hand aan zijn boeltje zou slaan als hij niet de nog achterstallige huur van 10 gulden betaalde!

Besluit

Bij zijn overlijden in 1905 bezat Pieter de Zwart een aantal tekeningen van Vincent Van Gogh. Michiel Antonie heeft er een aantal na het overlijden van zijn vader op 28 januari 1905 verkocht aan een handelaar. Drie andere tekeningen uit de erfenis zouden door een kennis van Mi-

*Boven:
Michiel de Zwart als
brandweercommandant
tijdens een feestje van de
brandweer in de tuin van
'Middendorp'.
Foto particuliere collectie*

*Onder:
Het graf van Pieter Willem
de Zwart op de Algemene
Begraafplaats aan de
Parkweg. Foto auteur*

chiel Antonie worden afgegeven bij een geïnteresseerde verzamelaar. Deze tekeningen gingen echter verloren, omdat deze kennis ze per ongeluk in de trein heeft laten liggen. Gelukkig is de tekening die Van Gogh maakte van Pieter de Zwart en zijn vrouw Cornelia niet verloren gegaan.

Er zijn meer rampen in Voorburg gebeurd met tekeningen en schilderijen van Vincent van Gogh. Na zijn vertrek bleef Vincent tekeningen en opgerolde schilderijen sturen aan zijn beschermheer Lodewijk Cornelis Enthoven. De relatie van Enthoven met de nogal heetgebakerde Van Gogh bekoelde in 1886 om onbekende redenen. Daarna heeft Enthoven de daarna nog jaren uit Frankrijk toegezonden brieven, tekeningen en opgerolde schilderijen van Vincent ongeopend op zolder in een wildmand opgeborgen. Na de dood van Enthoven op 15 februari 1920 zijn 59 door Van Gogh naar hem gestuurde werken geveild door Frederik Muller in Amsterdam, maar de ongeopende brieven, tekeningen en schilderijen, die toen nog in de wildmand op zolder lagen, zouden door zijn nazaten in de tuin zijn verbrand.

Pieter Willem de Zwart is op 28 januari 1905 overleden op 78-jarige leeftijd. Hij en zijn vrouw Cornelia van der Spiegel liggen begraven in de door hun zoon ontworpen Algemene Begraafplaats aan de Achterweg (Parkweg), links op de eerste rij, direct achter het Poortgebouw.

Michiel de Zwart die zijn vader officieel vanaf 1894 als gemeenteopzichter van Voorburg had opgevolgd, kreeg in 1905 de titel gemeentearchitect erbij. Hij volgde zijn vader ook op als brandweercommandant. Hij bleef in deze functies tot 1918. Het Voorburgse gemeentebestuur heeft Michiel Antonie de Zwart toen op zijn eigen verzoek eervol ontslag verleend als gemeentearchitect, omdat hij dat jaar 65 jaar was geworden. Zijn vrouw Hermina Johanna van Schagen was in 1916 overleden.

Michiel de Zwart was vanaf 1913 ook nog druk bezig met de reddingsactie van de buitenplaats Hofwijck, omdat Fanny, de dochter van Lodewijk Cornelis Enthoven, de op dat moment sterk vervallen buitenplaats, die zij in 1911 had aangekocht, weer wilde verkopen en Hofwijck

gesloopt dreigde te worden. Michiel hoorde dat bij zijn bezoeken aan de familie Enthoven en hij heeft zich mede sterk ingezet voor de oprichting van de nu nog steeds actieve Vereniging Hofwijck en de restauratie van Hofwijck. Michiel heeft de tuin van Hofwijck, volgens het plan van Huygens, nog op tekening gezet, doch helaas heeft hij de afronding van de restauratie niet meer mogen meemaken. Michiel Antonie de Zwart overleed op 12 november 1922 op 69-jarige leeftijd. Hij, zijn vrouw en hun enige zoon Gerbrand de Zwart liggen begraven op de uitbreiding in het achterste deel van ‘zijn’ Algemene Begraafplaats aan de Parkweg.

Aantekening

De Schenkweg waaraan de bedoelde woningen in het toenmalige Den Haag lagen, wordt in sommige teksten ook aangeduid als Schenkstraat, omdat later die zijstraat zo vernoemd is. In deze teksten is gekozen voor de aanduiding Schenkweg, tenzij om nader aan te geven welke woning wordt bedoeld. De etage van Pieter de Zwart waar Vincent woonde met Sientje was Schenkweg nr. 138, c.q. Schenkstraat nr. 13. Thans ligt daar de Hendrick Hamelstraat in het Bezuidenhoutkwartier in Den Haag. Het deel van de Kleine Laan in Voorburg waar toen Pieter de Zwart en zijn gezin woonde, heet thans Schoolstraat (nr. 27a).

Geraadpleegde bronnen

Archief van de gemeente Leidschendam-Voorburg

De Brieven van Vincent van Gogh. Samengesteld en toegelicht door Ronald de Leeuw. Amsterdam, 2003.

Gemeentelijk document bij de restauratie van de Algemene Begraafplaats aan de Parkweg in Voorburg in 2009.

G. Gorris, H. Hardenberg, D. van der Meide e.a., *Dorp aan de Vliet*. Geschiedenis van Voorburg. Derde druk. Voorburg, 1977.

‘Hofwijckstraat, verleden en heden van een straat apart’. In: *Historisch Voorburg*, jaargang 10 (2004), no. 2.

B. Koopmans, *De verborgen stad*. 115 Hofjes in Den Haag. Den Haag, 2005.

M. Laméris en R. van Norel, *Parels van baksteen*. Monumenten van Leidschendam-Voorburg. Voorburg, 2008.

T. van Strien en C.L. van der Leer, *Hofwijck, het gedicht en de buitenplaats van Constantijn Huygens*. Zutphen, 2002. [met name het tweede deel van de hand van Kees van der Leer met de geschiedenis van de oprichting van de Vereniging Hofwijck en de restauratie van Hofwijck].

Vincent van Gogh en Den Haag. Uitgegeven n.a.v. een tentoonstelling in het Haags Historisch Museum. Zwolle, 1992.

Vincent van Gogh, the Letters. Website edited by Leo Jansen, Hans Luijten and Nienke Bakker. View of all 902 letters from and to Van Gogh, richly annotated and illustrated, with new transcriptions. Huygens Instituut (KNAW).

C.H. Voorhoeve, *Lusthoven en oude huizen langs de Vliet*. Den Haag, 1974.

Th. de Vries, *Vincent in Den Haag*. Roman uit de jaren 1881-1883. Den Haag, Antwerpen, z.j. [Oorspronkelijke uitgave in 1963 verschenen onder de titel: *Ziet, een mens!*].

Het graf van Michiel Antonie de Zwart op de Algemene Begraafplaats aan de Parkweg. Foto auteur

Twee boerenbruiloften in 1903 en 1904

Wim van der Heijden, Martin Hooymans, Hans van der Zon

---

*Groepsfoto bij de bruiloft van
Huibertus Koot en Cornelia
van Leeuwen, 6 mei 1903.
Particuliere collectie*

Het was niet zo maar een bruiloft op 6 mei 1903 van Huibertus Adrianus Koot met Cornelia Geertruida van Leeuwen. Aan de groepsfoto, die toen is genomen, hebben wij een schitterende momentopname van een paar belangrijke katholieke boerenfamilies uit die tijd. Het lijkt wel of deze ene foto gecondenseerd weergeeft hoeveel verbanden er wel niet waren tussen de families Koot, Van Leeuwen, Hooijmans en Van der Ham.

Hier staat een significante vertegenwoordiging van de belangrijkste bouwmanswoningen uit die buurt. En daarbovenop krijgen we ook nog een paar prachtige voorbeelden van de Zuid-Hollandse klederdracht voorgeschoteld. Voor het gemak zijn de verschillende personen op bijgaand cirkeldiagram van nummers voorzien die corresponderen met de bijgevoegde tabel.

De nummers in de afbeelding (een bewerkte versie van de voorgaande afbeelding) corresponderen met die in de bijgevoegde tabel.

Achtereenvolgens zien we het nummer, de naam van de persoon, de geboorte- en overlijdensdatums en -plaatsen en enkele verhelderende opmerkingen. De geel gemerkte personen zijn ook te zien op de tweede bruiloftsfoto verderop in dit artikel. De magenta rijen in deze tabel markeren het bruidspaar.

Nr	Naam	Geboren / overleden	Opmerkingen
1	Onbekend		
2	Johannes Cornelis Koot <i>Jan de Priegel</i>	24-08-1856 / 26-07-1939 Voorburg / Leidschendam	Halfbroer bruidegom, gehuwd Stompwijk 03-02-1888 Jacoba Bergman (11), later met Paulina Hendriks (1864-1956)
3	Onbekend		
4	Willem Johannes van der Ham	15-01-1870 / 29-11-1955 Voorburg / Leidschendam	Gehuwd Voorburg 25-09-1901 Adriana Maria Koot (17)
5	Hendricus Adrianus Koot <i>Hein</i>	14-08-1868 / 17-07-1939 Veur / Wassenaar	Broer bruidegom, gehuwd 30-05-1900 Adriana Johanna Duijvensteijn (D)
6	Petrus Johannes Koot	08-10-1871 / 17-10-1946 Voorburg / Leiden	Broer bruidegom, gehuwd Nootdorp 28-09-1900 Johanna Elisabeth Mooyman (13)
7	Johannes Franciscus Jacobus van Noorden	17-10-1881 / 11-01-1911 Stompwijk / Stompwijk	Huwt later (op 02-08-1910) met Archangela Maria van Leeuwen (12)
8	Cornelis Koot	24-09-1861 / 08-05-1906 Veur / Voorburg	Volle neef bruidegom, gehuwd Voorburg 26-04-1889 Maria Petronella Hooymans (15)
9	Leonardus Johannes Hooymans	07-02-1865 / 28-01-1928 Veur / Veur	Oom van bruid via moeder, gehuwd Stompwijk 25-04-1890 Anna Maria Arkesteijn (21)

Nr	Naam	Geboren / overleden	Opmerkingen
10	Adrianus Kortekaas	1864 / Loosduinen /	Gehuwd Voorburg 06-05-1887 Anna Elisabeth Koot
11	Jacoba Bergman <i>Tante Pietje</i>	22-01-1833 / 14-02-1921 Veur / Veur	Gehuwd Stompwijk 03-02-1888 Johannes Cornelis Koot (2)
12	Archangela Maria van Leeuwen	17-10-1879 / 14-02-1943 Stompwijk / Leeuwarden	Zuster bruid, huwt later met Johannes Franciscus Jacobus van Noorden (7)
13	Johanna Elisabeth Mooyman	18-08-1870 / 7-08-1961 Nootdorp / Voorschoten	Gehuwd Nootdorp 28-09-1900 Petrus Johannes Koot (6)
14	Maria Wilhelmina van Leeuwen	16-03-1885 / 24-10-1954 Veur / Leiden	Volle nicht van bruid, dochter van (31), <i>Tante Marie uit Boskoop</i>
15	Maria Petronella Hooymans	20-06-1859 / 22-08-1949 Voorburg / Noordwijkerhout	Gehuwd Voorburg 26-04-1889 Cornelis Koot (8)
16	Paulina (Polien) van Noorden		Zus van Johannes van Noorden (7)
17	Adriana Maria Koot <i>Sjaan</i>	07-08-1875 / 22-09-1936 Voorburg / Voorburg	Zuster bruidegom. Gehuwd Voorburg 25-09-1901 Willem Johannes van der Ham (4)
18	Onbekend		
19	Johanna van der Post	15-12-1862 / 11-05-1911 Voorschoten / Veur	Gehuwd Veur 9-11-1894 Cornelis Hendricus Koot (22)
20	Onbekend		
21	Anna Maria Arkesteijn	04-08-1863 / 06-06-1933 Stompwijk / Leidschendam	Gehuwd Stompwijk 25-04-1890 Leonardus Johannes Hooymans (9)
22	Cornelis Hendricus Koot	11-06-1866 / 18-04-1906 Voorburg / Veur	Broer bruidegom, gehuwd Veur 09-11-1894 Johanna van der Post (19)
23	Maria Petronella van Leeuwen Tante Mietje	20-04-1878 / 04-02-1959 Stompwijk / Voorburg	Zuster bruid, ongehuwd

Nr	Naam	Geboren / overleden	Opmerkingen
24	Johanna Maria Koot	06-01-1880 / 26-02-1952 Voorburg / Warmond	Zuster bruidegom, huwt <u>later</u> Pancratius van den Bosch
25	Cornelis Koot	06-12-1827 / 22-07-1909 Voorburg / Voorburg	Vader bruidegom, 3e weduwe laatst van Johanna Westerbeek
26	Cornelia Geertruida van Leeuwen	18-02-1877 / 27-07-1956 Stompwijk / Apeldoorn	Bruid, gehuwd Stompwijk 06-05-1903 (27)
27	Huibertus Adrianus Koot	17-04-1870 / 07-02-1952 Voorburg / Voorburg	Bruidegom, gehuwd Stompwijk 06-05-1903 (26)
28	Jacoba Maria Hooymans	11-04-1846 / 13-10-1927 Voorburg / Stompwijk	Moeder bruid, gehuwd Veur 01-05-1876 Adrianus van Leeuwen (29)
29	Adrianus (Arie) van Leeuwen	31-01-1842 / 08-05-1929 Veur / Stompwijk	Vader bruid, gehuwd Veur 01-05-1876 Jacoba Maria Hooymans (28)
30	Cornelis Johannes Koot (?)	05-02-1855 / 09-04-1915 Voorburg / Voorburg	Halfbroer bruidegom, gehuwd Veur 28-04-1899 Elisabeth Schilperoort (36); echter, gezien de ouderdom van de man wordt hier ernstig aan getwijfeld
31	Petrus van Leeuwen	11-03-1849 / 19-04-1915 Veur / Voorburg	Oom van bruid, broer van Adrianus van Leeuwen (29)
32	Johannes van Leeuwen	07-03-1881 / 25-08-1960 Stompwijk / Leidschendam	Broer bruid, huwt <u>later</u> Bertha Christina van der Krogt
33	Onbekend		Vriendin van (34), niet zijn latere vrouw
34	Leonardus Adrianus van Leeuwen	17-08-1882 / Stompwijk /	Broer bruid, huwt <u>later</u> Maria van Meurs
35	<i>Zwarte Sjaan</i>		
36	Elisabeth Schilperoort	25-04-1864 / 05-02-1938 Stompwijk / Voorburg	2e Vrouw van Cornelis Johannes Koot (30), gehuwd Veur 28-04-1899

Links:
Huibertus Koot, de bruidegom.
Particuliere collectie

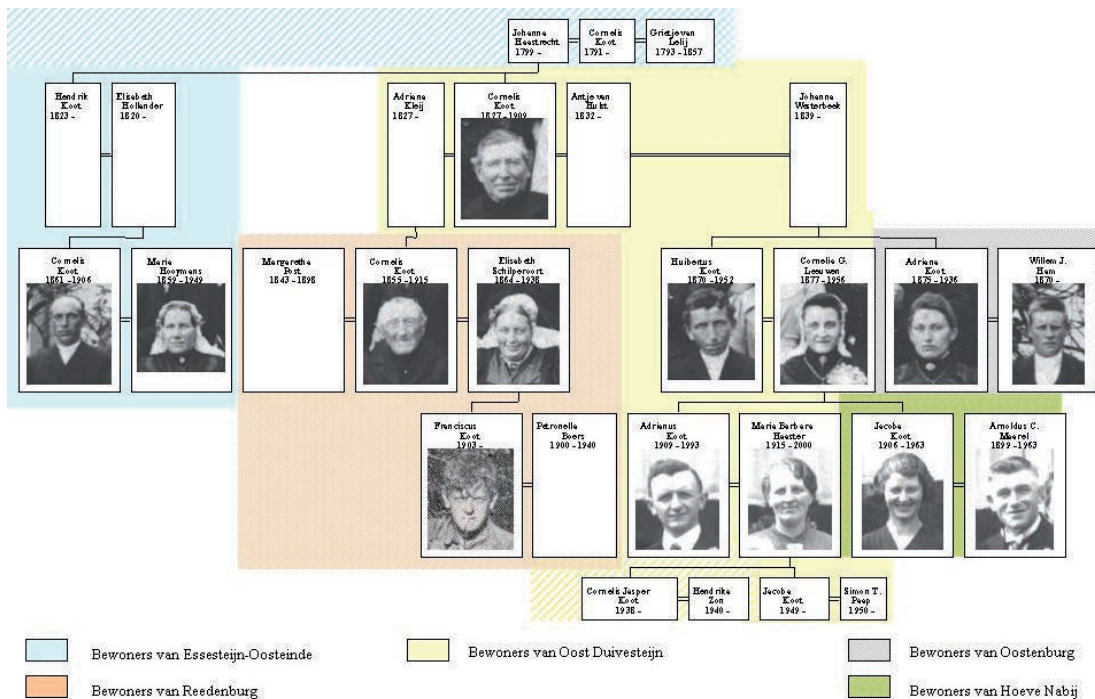
Rechts:
Cornelia van Leeuwen, de
bruid. Particuliere collectie

Op de foto zien we naast het bruidspaar Huibertus Koot en Cornelia van Leeuwen (27 en 26) ook de vader van de bruidegom Cornelis Koot (25) die tot dan op de boerderij **Oost-Duyvesteijn** boerde. Bij dit huwelijk in 1903 neemt zijn zoon Adrianus (Arie) dit bedrijf over totdat de volgende generatie hem weer opvolgt. Vervolgens zien we de zus van de bruidegom Adriana (17) met haar man Willem van der Ham (4), die de boerderij **Oostenburg** bewonen.

Cornelis Koot, een halfbroer (30) van de bruidegom met zijn tweede vrouw Elisabeth Schilperoort (36), die op **Reedenburg** boeren, staan er ook op. Wat verder in de familie is neef Cornelis Koot (8) met zijn vrouw Maria Hooymans (15), die de boerderij **Essesteijn-Oosteinde** bestieren en die ook op de bruiloft zijn. Al die Voorburgse boeren die op de bruiloft waren, staan nogmaals in het nevenstaande overzicht waarop duidelijk de onderlinge band tussen de familieleden te zien is.

De boeren Koot waren niet aan Voorburg gebonden. Zo zien we alweer een Cornelis Koot (22) en zijn vrouw Johanna van der Post (19) die naast Oost-Duyvesteijn aan de Leidschendamse kant een boerderij hadden (thans een manege). Natuurlijk waren er ook andere familieleden op de bruiloft die geen boerenbedrijf hadden. Het bruidspaar gaat dus vanaf 1903 het boerenbedrijf op **Oost-Duyvesteijn** voortzetten en is daar dan de tweede generatie Koot. Zij krijgen 9 kinderen waarvan er 4 al snel weer overlijden. De oudste zoon Adrianus Johannes Koot zal in 1936 met zijn vrouw Maria Barbara van Haaster de boerderij voortzetten. Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan, want de oudste dochter Jacoba Maria Koot trouwt in 1932 met Arnoldus Cornelis van der Maarel die de **Hoeve Nabij** in Voorburg (Westvlietweg, in 1938 door Leidschendam geannexeerd) pachten totdat zij die in 1955 verlaten.

Rechtsonder:
 Oost-Duyvesteijn, omstreeks
 het begin van het jaar 1914.
 Van links naar rechts: onbe-
 kende dienstmeid, Huibertus
 (vader), Cornelia (moeder),
 Jacoba (Co, 1906), Adrianus
 (Arie, 1909), Anna van der
 Tocht (dienstmeid), Johanna
 (Jo, 1908). Particuliere collectie

Linksonder:
 Nogmaals het paar Huibertus
 Koot en Cornelia van Leeuwen,
 nu in 1943. We zijn 40 jaar
 verder en het bruidspaar wordt
 omringd door alle kinderen met
 hun partners. De kleinkinderen
 mochten er kennelijk nog niet
 op. De foto is genomen in de
 achtertuin van hun toenmalige
 huis aan de Duivesteijnstraat in
 Voorburg. Particuliere collectie

Het leven op zo'n, toen nog afgelegen, boerderij was
 soms hard voor de bewoners. De kinderen van dit ka-
 tholieke gezin gingen naar de katholieke school; bij de
 nonnen tegenover de St. Martinuskerk, toch gauw twintig
 minuten lopen. Het was toen gebruikelijk dat de warme
 maaltijd rond het middaguur werd gebruikt, dus tussen
 de middag snel naar huis om te eten en weer terug, weer
 of geen weer.

Er liep ook nogal wat personeel rond, sommigen zelfs
 intern, anderen kwamen uit de buurt. Boerenknechten

maar ook huishoudelijk personeel was toch wel heel gewoon in die tijd, maar ook de kinderen moesten vaak helpen met kaasmaken en dat soort werkzaamheden.

Nog een grote bruiloft

Goed een jaar later, op 4 juni 1904, trouwt een volle nicht van de bruid, die ook Cornelia Geertruida van Leeuwen heet, in Veur met Adrianus Leonardus de Groot. De groepsfoto die op die dag gemaakt is, vertoont grote overeenkomsten met de voorgaande. Dat is niet zo vreemd want er zijn diverse gemeenschappelijke familieverbanden. De vaders van de beide bruiden zijn broers, maar bovendien zijn ze allebei met een dame Hooijmans getrouwd, die bovendien zussen zijn! De bruiden hebben

dus zowel aan vaderszijde als aan moederszijde gemeenschappelijke grootouders. Het is dan ook niet verwonderlijk dat we 6 personen van de voorgaande foto ook op deze groepsfoto aantreffen. De foto is reeds eerder in *Historisch Voorburg* afgedrukt (jaargang 9, 2003, no. 2, de grote aflevering over de boerderijen in Voorburg) bij een artikel van Gé Vaartjes over de familie De Groot. Ook bij deze foto kunnen we met behulp van het diagram en de tabel zien welke personen we op de foto aantreffen. Ook bij deze tabel verwijzen de geel gemerkte namen naar personen op de eerste bruiloftsfoto in deze bijdrage. De magenta gemarkeerde namen verwijzen naar het bruidspaar.

Groepsfoto bij de bruiloft van Adrianus de Groot en Cornelia van Leeuwen, 4 juni 1904. Particuliere collectie

De nummers in de afbeelding (een bewerkte versie van de voorgaande afbeelding) corresponderen met die in de bijgevoegde tabel.

Nr	Naam	Geboren / overleden	Opmerkingen
Bovenste rij van links naar rechts			
1	Adrianus (Arie) van Leeuwen	31-01-1842 / 08-05-1929 Veur / Stompwijk	Oom van de bruid, gehuwd Veur 01-05-1876 met Jacoba Maria Hooymans (11)
2	Anna Maria (Annemie) Arkesteijn	04-08-1863 / 06-06-1933 Stompwijk / Leidschendam	Gehuwd Stompwijk 25-04-1890 met Leonardus Johannes Hooymans (3)
3	Leonardus Johannes (Leen) Hooymans	07-02-1865 / 28-01-1928 Veur / Veur	Oom van bruid via moeder, gehuwd Stompwijk 25-04-1890 met Anna Maria Arkesteijn (2)
4	Johannes Petrus (Jan) van Leeuwen	30-10-1887 / 23-10-1966 Veur / Voorburg	Broer van bruid, <u>later</u> (04-11-1915) gehuwd met Petronella Eringaard
5	Petronella Maria Hooymans	19-06-1884 / 06-09-1952 Voorburg / Voorburg	Dochter van Johannes Adam (9), nicht bruid via moeder; huwt <u>later</u> (21-11-1905) Adrianus Barnhoorn (6)
6	Adrianus Johannes (Arie) Barnhoorn	28-05-1878 / 27-01-1952 Voorburg / Voorburg	Huwt later (21-11-1905) Petronella Hooymans (5)
7	Maria Jacoba (Mie) Hooijmans	12-12-1880 / 11-02-1937 Voorburg / Wassenaar	Dochter van Johannes Adam (9), nicht bruid via moeder ; gehuwd met Steef van der Laan (8)
8	Stephanus Leonardus van der Laan	02-02-1877 / 13-07-1942 Loosduinen / Wassenaar	Gehuwd met Mie Hooijmans (7)

Nr	Naam	Geboren / overleden	Opmerkingen
9	Johannes Adam Hooijmans	26-02-1845 / 02-05-1925 Voorburg / Voorburg	Oom van bruid via moeder, gehuwd met Wilhelmina Schravemade (31)
10	Onbekend		
Middelste rij van links naar rechts			
11	Jacoba Maria Hooymans	11-04-1846 / 13-10-1927 Voorburg / Stompwijk	Tante bruid, gehuwd Veur 01-05-1876 met Adrianus van Leeuwen (1)
12	Petronella Adriana Oosterlaan	24-12-1873 / 15-04-1924 Voorburg / Voorburg	Gehuwd met Chris Oosterlaan (13), broer van de bruidegom
13	Christianus Cornelis (Chris) de Groot	11-07-1874 / 16-07-1935 Voorburg / Voorburg	Broer van de bruidegom; gehuwd met Petronella Oosterlaan (12)
14	Cornelia Maria (Kee) Vieveen	03-08-1869 / Zoetermeer /	Gehuwd met Jan de Groot (15)
15	Johannes Leonardus (Jan) de Groot	03-03-1869 / 08-11-1947 Voorburg / Zoetermeer	Broer van de bruidegom; gehuwd met Kee Vieveen (14)
16	Maria (Mietje) Koot	22-11-1863 / 30-08-1915 Veur / Zoetermeer	Gehuwd met Janus de Groot (17)
17	Adrianus Gerardus (Janus) de Groot	13-05-1863 / 20-02-1922 Voorburg / Voorburg	Broer van de bruidegom; gehuwd met Maria Koot (16)
18	Magdalena Geertruida Maria Oosterlaan	11-12-1875 / 12-03-1934 Voorburg / Hazerswoude	Gehuwd met Nelis de Groot (19)
19	Cornelis Nicolaas Marie (Nelis) de Groot	29-09-1875 / 12-03-1934 Voorburg / Hazerswoude	Broer van de bruidegom; gehuwd met Magdalena Oosterlaan (18)
20	Cornelia (Kee) de Groot	19-05-1864 / 15-04-1947 Voorburg / Den Haag	Zuster van de bruidegom

Nr	Naam	Geboren / overleden	Opmerkingen
21	Johanna Maria Hooymans (?)	18-08-1874 / 24-04-1961 Voorschoten / Bergen op Z.	Niet zeker; zou nichtje van bruid uit Voorschoten kunnen zijn, gezien overeenkomsten met een andere groepsfoto.
22	Leonard Joseph Hermans	25-09-1865 / Brunssum /	Gehuwd met Johanna Appolonia de Groot (25)
Onderste rij van links naar rechts			
23	Geertruida Adriana van Leeuwen	09-08-1889 / 09-05-1938 Veur / Voorburg	Zuster van de bruid
24	Maria Wilhelmina van Leeuwen	16-03-1885 / 24-10-1954 Veur / Leiden	Zuster van de bruid, <i>Tante Marie uit Boskoop</i>
25	Johanna Appolonia de Groot	16-11-1842 / ? Voorburg / ?	Zuster van de bruidegom; gehuwd met Leonard Joseph Hermans (22)
26	Gerardus Adrianus de Groot	16-11-1842 / ? Voorburg / Rotterdam	Oudste broer van de bruidegom, priester
27	Petrus van Leeuwen	11-03-1849 / 19-04-1915 Veur / Voorburg	Vader van de bruid, gehuwd met Cornelia Maria Hooijmans (overleden 03-04-1899)
28	Cornelia Geertruida (Cor) van Leeuwen	30-03-1884 / 30-08-1969 Veur / Den Haag	Bruid, gehuwd Veur 04-06-1904 met (29)
29	Adrianus Leonardus (Arie) de Groot	30-11-1880 / 19-12-1952 Voorburg / Den Haag	Bridegom, gehuwd Veur 04-06-1904 met (28)
30	Catharina van Adrichem	16-11-1842 / 22-12-1914 Rijswijk / Voorburg	Stiefmoeder bruidegom, 2e vrouw van Gerard de Groot, die reeds overleden is
31	Wilhelmina Schravemade	07-03-1848 / 09-11-1918 Den Haag / Voorburg	Aangetrouwde tante van bruid, gehuwd met Johannes Adam Hooijmans (9)
32	Jacoba Maria Theresia van Leeuwen	03-09-1891 / 28-01-1940 Veur / Rijswijk	Zuster van de bruid

De bruid (28) en bruidegom (29) zitten traditioneel op de eerste rij in het midden, bij voorkeur geflankeerd door hun respectievelijke ouders. Helaas is dat gezelschap incompleet, want links van de bruid zien we weliswaar haar vader Petrus van Leeuwen (27), maar haar moeder Cornelia Maria van Leeuwen - Hooijmans is in 1899 reeds op 41-jarige leeftijd overleden, en rechts van de bruidegom zien we zijn stiefmoeder Catharina de Groot – van Adrichem (30), terwijl zijn vader Gerardus de Groot ontbreekt, daar die in 1900 is overleden. Zijn eerste vrouw Helena Kester, Arie's moeder dus, was op 27 september 1898 overleden. Nog geen vier maanden later, op 25 januari 1899 hertrouwt Gerardus met Kee van Adrichem. Lang mogen ze er niet van genieten, want dik een jaar later, op 1 juli 1900, komt Gerardus de Groot te overlijden. Kortom, alleen de vader van de bruid en de stiefmoeder van de bruidegom zijn bij de bruiloft aanwezig.

Vier van de broers en zussen van de bruid zijn reeds overleden, de andere vier zijn aanwezig: Maria Wilhelmina (24), die ook op de Koot-bruiloft aanwezig was, Johannes Petrus (4), Geertruida Adriana (23) en Jacoba Maria Theresia (32). Cor is de oudste van het gezin, dus al haar broers en zusters zijn jonger dan zij. Arie is echter de oudste, dus zijn broers en zussen zijn veelal reeds getrouwd en deze aanhang vinden we dan ook terug op de foto. Arie's oudste broer Gerard (26) is priester, en dan volgen Janus (17) met zijn vrouw Mietje Koot (16), zijn ongehuwde zus Kee (Cornelia Johanna) op nummer 20, Jan (15) met Kee Vieveen (14), Johanna (25) met Leonard Hermans (22) en tot slot twee broers die met twee zussen Oosterlaan getrouwd zijn: Chris (13) met Petronella Oosterlaan (12) en Nelis (19) met Magdalena Oosterlaan (18).

Op de dag van de bruiloft is ook deze foto gemaakt. Wellicht zijn er meerdere foto's van kleinere groepjes gemaakt, maar dit is de enige die ons bekend is. Gezien de achtergrond is deze foto genomen op een andere locatie, misschien bij de uitspanning waar het feest gevierd werd. Particuliere collectie

Tot slot wordt het gezelschap gecompleteerd met de halve boerderij Woelwijk uit Voorburg. Leendert Hooijmans, de - reeds overleden - grootvader van beide echtelieden is er geboren, de moeder van de Oosterlaantjes heeft er gewoond als tweede vrouw van Cornelis Hooijmans en nu zit Leenderts zoon Johannes Adam Hooijmans (9) er met zijn vrouw Wilhelmina Schravenmade (31). En ze hebben nog twee dochters met aanhang meegenomen (5 t/m 8). Verder zien we nog het kinderloze echtpaar Leen Hooijmans (3) en Annemie Arkesteijn (2), die ook op de eerste bruiloft aanwezig waren en vermoedelijk als een soort suikeroom en suikertante fungeren. Ze zaten er in ieder geval warmpjes bij!

Op de tweede foto die op dezelfde dag gemaakt is, zien we een gedeelte van het gezelschap. Op de bovenste rij (zie de tabel voor de namen bij de nummers): oom Arie van Leeuwen (1), schoonzus (12) en broer Chris (13) van de bruidegom, broer Nelis (19) van de bruidegom, oom Johannes Adam (9) van de bruid, broer Janus (17) en broer Jan (15) van de bruidegom, zwager Leonard (22) van de bruidegom. Onderste rij: schoonzus (18, behorend bij 19), tante (11, behorend bij 1), bruid (28) en bruidegom (29), tante (31, behorend bij 9), onbekende man.

De reden waarom juist deze mensen op de foto staan, is niet geheel duidelijk. Tezamen met het bruidspaar zien we de broers van de bruidegom, twee met vrouw en twee zonder, terwijl deze wel degelijk aanwezig waren, want ze staan op de grote foto. De man rechtsvoor staat echter niet op de grote foto. En verder is het merkwaardig dat de broer die priester is (Gerardus Adrianus de Groot) ontbreekt en ook de zus Johanna Apolonia de Groot, terwijl haar man Leonard Joseph Hermans er wel op staat. En dan nog de oom en tante van de Van Leeuwen-kant en de oom en tante van de Hooijmans-kant. Maar misschien waren dat wel de peters en meters.

Tot slot

Wat beide groepsfoto's ons leren is hoe belangrijk het is om namen te noteren van de personen die op een foto voorkomen. Het is een hele klus geweest om deze twee foto's te analyseren. De kennis van nog levende mensen is hierbij van essentieel belang. Wij raden iedereen dan

ook aan oude foto's zo spoedig mogelijk te documenteren, want als men er te lang mee wacht, kan het te laat zijn en vermindert de foto aanzienlijk in waarde.

De auteurs zijn dank verschuldigd aan Wilco de Jonge en Gé Vaartjes voor hun bijdragen aan de oplossing van de puzzels.

De geschiedenis van het huis De Woelige Stee, Oosteinde 19, Voorburg

*De Oranjerie aan het
Oosteinde. Links de villa
die later De Woelige Stee
zou worden genoemd.
Ansichtkaart, jaren twintig of
dertig. Particuliere collectie*

Drs. W.A.M. de Bruijn

Het Oosteinde, in vroegere eeuwen onderdeel van de heerweg, heeft zich eeuwenlang gekenmerkt door de vele buitenplaasten, waaronder Den Dom of Opmijst, Vreugd en Rust, Buitenrust, Damsigt, Rusthof, Veldzicht, Noordervliet, Vlietenburg, Opwijck, Vlietwijk en Leeuwensteijn. Eeuwenlang heeft deze laan in het oude dorp Voorburg aan de Vliet een ongekende aantrekkingskracht gehad op mensen die het zich konden permitteren een 'buiten' te bewonen.

Vele beroemde namen zijn aan evenzoveel riante behuizingen verbonden. H.K.H. Prinses Marianne van Oranje-Nassau zocht daar haar toevluchtsoord en bleef er vele jaren wonen. Maar ook bekende figuren als de Van Alckemades, Hoffman en Groen van Prinsterer verbonden voor altijd hun namen aan deze laan langs de Vliet.

De Woelige Stee aan het Oosteinde

In 1914 werd aan het Oosteinde een karakteristieke villa gebouwd die ontworpen was door de bekende Voorburgse architect G.J.P. Klumper. Het landhuis werd gebouwd in de vroegere tuin van de oranjerie Onder de Linden en werd uitgevoerd in de zogenaamde chaletstijl. Met zijn vriendelijke, landelijke stijl ademt het de sfeer uit van de neostijlen uit het einde van de negentiende eeuw. De chaletstijl kenmerkt zich vooral door de toepassing van houtwerk op de bovenste verdieping onder het dak. Het witgepleisterde pand heeft een sterk verticale opbouw met speelse elementen. Heel opvallend is het rode torentje. De voor Klumper kenmerkende driedeling

(een breed middenraam, geflankeerd door twee smalle ramen en in hoogte verspringende tussendorpels) van de raamopeningen treffen we hier aan. Voor het dak werd afwisselend gebruik gemaakt van pannen en zinken leien. Op de eerste verdieping is een groot balkon aangebracht, rustend op een serre van de begane grond. Sinds 1949 heet het huis 'De Woelige Stee'.

De huidige bewoner kocht dit pand op 29 maart 2005. Het had in de akte geen naam, maar het wordt met een opschrift aan de gevel aangeduid als De Woelige Stee. De omschrijving luidde: villa met centrale verwarming, schuur, erf en tuin, groot 4 aren en 12 centiaren. De verkoper was dr. Willem Frans Marie Arts, neurochirurg. Hij had deze villa op 31 maart 1989 gekocht van Catharina Susanne Planting, weduwe van Pieter Jan Ysbrandy, directeur van een reisbureau. Zij had deze villa als Catharina Susanne van Zeyl-Planting, kunstenares, beeldhouwster, gekocht op 28 september 1973 voor f. 265.000,- en nog f. 5.000,- voor de overname van de inboedel, van de Voorburgse boekhandelaar Berend ter Horst. Ter Horst had deze villa op 16 april 1956 voor f. 49.000,- gekocht van Anna Maria Bartha Paulina Verberne, die gehuwd was met Alphonse Franciscus Marie de Bruijn, houthandelaar, industrieel en reserve eerste luitenant der Infanterie (Officierskruis).

Deze villa kwam in het bezit van Anna Maria Bartha Pauline Verberne door de verkoop op 12 januari 1949 van het pand door haar vader, Zijne Excellentie de generaal-majoor b.d. der Infanterie Jacobus Petrus Johannes Verberne. J.P.J. Verberne deed dit pand als lasthebber van zijn echtgenote Hillegonda Maria Antonia Beijnes over voor een prijs van f. 19.200,-. Zijn vrouw was net in dat jaar overleden. De villa droeg toen als naam Glé Jœuëng. De naam Glé Jœuëng was in 1936 door generaal-majoor Verberne aan het huis gegeven als herinnering aan de tijd dat hij als eerste luitenant der Infanterie van 1896 tot 1898 in Indië gevochten had. Op 14-15 mei 1897 werd de zwaar versterkte benteng, het fort Glé Jœuëng te Atjeh genomen. Hij verbleef hier enkele maanden. Toen in 1949 de familie De Bruijn het huis ging bewonen kreeg het direct de naam De Woelige Stee mee en wel omdat het een groot gezin was met vier jongens en een meisje. Het was een gezellige, jonge, katholieke, sportieve en zeer

*Huize Glé Jœuëng in 1949,
nu De Woelige Stee.
Particuliere collectie*

artistieke familie waar veel werd gemusiceerd (jazz) en getennist op het Tennispark Vreugd en Rust. Het was er altijd een komen en gaan van vrienden en kennissen, een echte woelige stee. De generaal-majoor Verberne, die al een lange tijd kerkmeester was van de parochiekerk St.-Martinus, bleef deze kerk ook na 1949 trouw. Vele malen kon je hem op het Oosteinde en in de kerk zien in het zwart ceremonieel tenue met steek van een generaal-majoor, tijdens processies van het Heilig Sacrament of bij andere plechtigheden. Op 1 mei 1936 had J.P.J. Verberne als lasthebber van zijn echtgenote Hillegonda Johanna Maria Antonia Beijnes het huis voor f. 12.000,- gekocht van jonkvrouw Johanna Maria Graafland, weduwe van de in 1913 overleden dr. Frederik Hendrik Gijsbertus van Iterson, arts te Gouda en lid van de gemeenteraad aldaar.

De bouw en daarvóór

Johanna Maria Graafland had in 1914 voor f. 3.250,- een stuk bouwland dat behoorde tot de oranjerie gekocht van de Utrechtse Mij. tot Exploitatie van Onroerende Goederen te Utrecht en gaf de bekende Voorburgse architect G.J.P. Klumper in 1914 opdracht tot de bouw van een villa. De eerdergenoemde Utrechtse Mij. had op 20 september 1904 van Z.K.H. Prins Friedrich Wilhelm Nicolaas *Albrecht* van Pruisen, Pruisisch veldmaarschalk, regent van het Hertogdom Brunswijk en zoon van Prinses Marianne, alle Voorburgse bezittingen gekocht, namelijk de landgoederen Rusthof, Noordervliet en Klein Rusthof, voor een totaalbedrag van f. 200.000,-. Hierbij hoorde tevens de oranjerie Onder de Linden aan het Oosteinde met alle grond eromheen. Hoe kwam nu Prins Albert aan deze bezittingen?

Op 10 april kocht H.K.H. Prinses Wilhelmina Frederika Louise Charlotte *Marianne* van Oranje-Nassau en gemalin van Frederik Hendrik Albert Prins van Pruisen, de buitenplaats Rusthof met op de overplaats: de oranjerie, een tuinmanswoning, een schuur, de bloemenkast, de perzikenkast, de druivenlessenaar (een schuin dak waarop druiven groeien), muren, schuttingen, een boomgaard, de bepoting en beplanting, groot 3 bunders, 19 roeden en 32 ellen, van Maria Theresia de Vogel van Aalst, weduwe van Jean Emanuel Antony van der Kun, in leven wijnkoper en lid van de raad der stad Rotterdam.

Prinses Marianne betaalde er in totaal f. 50.000,- voor. De broer van Maria de Vogel van Aalst, de rentenier Henricus Gijsbertus Antonius de Vogel van Aalst, van wie zij de bezitting met de oranjerie had geërfd, had op zijn beurt de buitenplaats Rusthof gekocht op 29 april 1826 van jonkheer mr. Gerardus Andreas Martinus van Bommel, die lid was van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Het ging toen om de buitenplaats Rusthof met daarbij een oranjerie en een tuinmanshuis met ‘broeierijen, bakken en kassen en een houtbosch met deszelfs bepootingen en beplantingen.’ De koopsom was f. 38.000,- en de tuinbaas en arbeiders zouden in dienst blijven. Jonkheer Van Bommel woonde zelf in Leiden en was eigenaar geworden van de buitenplaats in 1823. De verkoper was baron Jean de Trevy de Charmail. Hij was een oud-Garde d’Honneur van de koning van Frankrijk, behoorde tot een katholiek geslacht afkomstig uit Bretagne en was in 1811 adjunct-maire van ’s-Gravenhage. De baron was voor de tweede maal gehuwd met de Dordrechtse Maria barones van Roest van Alckemade. Waarschijnlijk kende hij de bezitter van het landgoed, want op 21 april 1807 kocht hij Rusthof van mr. Jacobus Staats van Hoogstraten die evenals zijn vrouw uit Dordrecht kwam. Hij betaalde er in totaal f. 42.000,- voor, waarvan de helft in termijnen. Bij deze koop behoorden een tuinmanshuis en oranjerie, een tuin en houtbossen tussen de Heerweg (nu Oosteinde) en de Achterweg (nu Parkweg). De heer Staats van Hoogstraten had het bezit met de oranjerie weer gekocht van Wilhelmina Kien, weduwe van mr. Jan Bouwens, hoogbaljuw van Delft en wel op 13 april 1791 voor een bedrag van f. 35.000,-. Mr. Jan Bouwens, heer

Het Oosteinde in 1900, met links de oranjerie Onder de Linden en rechts tussen de bomen het koetshuis van Vreugd en rust. Ansichtkaart, verzonden in 1903. Particuliere collectie

van Horssen, werd op zijn beurt in 1760 weer eigenaar van de buitenplaats Rusthof en van een boerderijtje genaamd Onder de Linden. Hij was het, die het boerderijtje voor een gedeelte heeft afgebroken en op de oude fundamenten de huidige woning er tegenaan heeft gebouwd. De omschrijving op 10 april 1760 luidde: 'De buitenplaats Rusthof met een boerewooning van outs genaamt Onder de Linde gelegen aan de overkant, ten noorden van de Heereweg (nu Oosteinde).' Hij betaalde er f. 19.500,- voor.

De verkopers waren de erfgenamen van mr. Hendrik Rammelman. Deze had het bezit met het boerderijtje Onder de Linden op 2 juni 1710 gekocht van de kinderen van Hendrik van der Does, burgemeester van Gorkum die dit huis had geërfd van Dirck Uytenhage de Mist. Het huis met stallen, schuren, tuin en teelland heette toen De Linden. Van der Does veranderde de naam in Onder de Linden, omdat de bomen in de loop der jaren zeer hoog waren geworden. De jonkheer Dirck Uytenhage de Mist, die op het buitentje Opmijst woonde, dat aan de overkant lag naast Vreugd en Rust, was in 1644 eigenaar geworden van het boerderijtje De Linden. De verkoper van het huis De Linden was toen mr. Adrianus van Vredenburg, die gehuwd was met Sara van der Graeff, weduwe van mr. Jacob Adriaanszn van Adrichem uit Delft, die op zijn beurt op 7 september 1636 het huis De Linden weer had gekocht van Jacob Arentszn van Dyck, die gehuwd was met Jannetje Pietersdr.

Besluit

Het oudste (achterste) gedeelte uit 1630 bestaat nog steeds en werd vele jaren bewoond door de tuinbaas A. Grobben. Hij had het oppertoezicht over Rusthof, Noordervliet, De Honaart en later Leeuwensteijn. Het nieuw aangebouwde huis (het voorste gedeelte, de oranjerie) stond aan het water, want langs het Oosteinde liep een nu gedempte sloot, waarvan men de voortzetting verderop langs het park Vreugd en Rust kan zien. Boven de oranjerie had rentmeester Lintz rond 1900 zijn kantoor. Vanaf het dorp tot de oranjerie en vanaf de oranjerie tot voorbij de huidige Wever slaan was het één stuk bos. De moestuin liep door tot aan de Achterweg (Parkweg) en er stonden ook veel kassen. Tegenover De Woelige Stee

en Onder de Linden lag vroeger het koetshuis van huize Vreugd en Rust. Dat is indertijd afgebroken en daarvoor in de plaats is een PTT-gebouwtje gekomen. Dat is later verbouwd en er wordt nu in gemusiceerd.

Het Onder de Linden- mysterie opgelost

Drs. W.A.M. de Bruijn

*De orangerie Onder de Linden,
met links nog de sloot langs het
Oosteinde. Ansichtkaart uit de
eerste jaren van de twintigste
eeuw. Particuliere collectie*

Het was in 1952 dat ik als 'kapitein van mijn legertje' in Voorburg via de keukendeur het pand 'de orangerie' aan het Oosteinde 23 betrad. Het was na de oorlog niet ongebruikelijk dat je als kind soldaatje speelde. Dus wij deden dat ook. Ik droeg in die tijd het (klein) vermaakte grijs-blauwe uniformasje van mijn vader die na de oorlog reserve eerste luitenant van de Luchtmacht was. Ook droeg ik zijn luitenantspet. Daaronder een gewone broek en rubberlaarzen.

De timmerman Jansen uit de Herenstraat had voor mij een houten zwaard en een houten schild gemaakt. Het hoofdkwartier van ons legertje (circa 5 buurjongens, mijn zuster Annemieke en het buurmeisje Elleke Tolk) was het kippenhok, dat achter in de tuin tegen het huis Onder de Linden was aangebouwd. Het huis stond in die jaren leeg en de tuin was verwilderd. Een betere plaats voor ons kinderlegertje was niet te bedenken. Wij speelden daar veel en ongestoord. Ook maakten wij veel gebruik van het park Vreugd en Rust aan de overkant. Wij maakten de buurt onveilig en gingen veel op onderzoek uit. Alles kinderspel. Mijn ouderlijk huis was Oosteinde 19, De Woelige Stee. Het tweede huis naar links. Mijn grootvader generaal-majoor J.P.J. Verberne had het huis gekocht in de jaren '30. Na de oorlog hebben mijn ouders het huis gekocht.

Op een bepaalde dag zijn wij na uitgebreid onderzoek via de keukendeur, die niet gesloten bleek, het huis Onder de Linden binnen gegaan en kwamen in een vochtige keuken. Toen een gangetje door en langs de kelder kwam je dan in de gang met een trap naar boven. Alles was verlaten en het was griezelig donker. In de kelder waren planken en rekken waarop lege weckpotten en flessen stonden. Alles zag er uit als een echte, vochtige, donkere, griezelige kelder. Ik ontdekte opeens achter de planken en rekken een stuk muur dat er niet uitzag als een muur, ik drukte er tegen aan en plotseling kwam er beweging in. Je drukte iets open. Het bleek een deurtje of een luik te zijn met daarachter een aparte ruimte waar ietwat flauw licht in viel. Waar dat vandaan kwam weet ik niet. De ruimte stond vol met meubels, stoelen, tafels etc. Ik vond het spannend en het was erg geheimzinnig. Daar is het bij gebleven. Ik ben het nooit vergeten.

Terug naar Onder de Linden

Ik heb mijn geheim, mijn herinnering met veel mensen die Voorburg kennen, in de laatste 55 jaar gedeeld. Met enige regelmaat droomde ik ook over mijn geheim. Totdat ik op 28 augustus van het jaar 2007 het pand wederom betrad. Dat was geen toeval, want enkele weken daarvoor had ik enkele Voorburgers gesproken die mij in contact hadden gebracht met mevrouw Ineke Verbeek, de huidige bewoonster van het pand Onder de Linden. Deze

heren waren de heer Harms en de heer Van der Leer, bekende historici uit Voorburg. Via de heer Harms heb ik ook de film 'Voorburg Vrij' inmiddels in mijn bezit. Hier komt mijn grootvader, generaal-majoor Verberne, ook in voor, namelijk gefilmd bij de gelegenheid dat hij op 11 mei 1945 de burgemeester van Voorburg toespreekt. De heren Harms en Van der Leer zeiden na mijn verhaal over de meubels dat ik contact moest opnemen met mevrouw Ineke Verbeek. Ik zou dan nog een keer op speurtocht kunnen gaan, misschien wel naar de antieke empiremeubelen van Prinses Marianne. Zij had de oranje immers lang gebruikt. Binnen enkele tellen had ik de kelder teruggevonden en zag ik direct het houten (getraliede) deurtje. Dit was het deurtje dat indertijd met kranten was beplakt en toen wit was geschilderd alsof het de witte muur van de kelder was. De laatste bewoner destijds was de familie Hulskamp (van de jenever en de likeuren), die had het pand in 1940 verlaten. In ieder geval was deze bergplaats in 1952 een geheime berggruimte. Hoe lang de meubelen daar toen al hadden gestaan, weet ik niet. In ieder geval zijn ooit de bewoners vertrokken en hebben de meubelen bewust of onbewust achtergelaten. Misschien was het inderdaad de familie Hulskamp die in de oorlog het pand verlaten had of misschien waren dit meubelen uit nog vroeger tijden. Het huis is in 1904 verkocht door Prins Albrecht van Pruisen, de zoon van Prinses Marianne. Toen ik in 1949 aan het Oosteinde kwam wonen stond het huis al leeg. Het mysterie van deze verborgen plek is dus na circa 55 jaar opgelost, rest alleen nog de speurtocht naar de meubelen. Dat is iets voor mevrouw Ineke Verbeek. Ik kan mij de meubels nog goed herinneren: mahoniehout, in empirestijl en dan stoelen, tafels en kastjes. Gelukkig functioneert mijn geheugen nog uitstekend.

Het Oosteinde in de jaren twintig. Geheel links de villa die later De Woelige Stee zou gaan heten. Particuliere collectie

B.J. Koldewey, een Voorburgse architect

De gevelsteen van huize De Specht aan de Parkweg. De naam is een verwijzing naar de naam van de eerste bewoner, Pieck, via het Latijnse 'picus', specht. Foto auteur

Sylvia Simonis

B.J. Koldewey werd geboren op 29 mei 1895 in Dordrecht. Aanvankelijk overwoog hij een loopbaan in de textielhandel, maar Koldewey zag voor zichzelf een toekomst in de architectuur. Hiertoe volgde hij rond 1920 een vrije studie aan de Technische Hogeschool te Delft. In 1926 vestigde hij zich als architect in Voorburg, waar hij de rest van zijn loopbaan een bureau had, de laatste drie jaren samen met zijn zoon H. Koldewey.

Koldewey heeft talloze projecten ontworpen, vaak met een 'katholieke signatuur'. Hij wordt beschouwd als een representant van de Delftse School. De Delftse School (circa 1925-1955) is een traditionalistische stroming in de Nederlandse architectuur die is ontstaan rondom de Delftse hoogleraar ir. Marinus Jan Granpré Molière. De naam 'Delftse School' werd geïntroduceerd door de architect Jacobus Oud van de kunstenaarsgroep De Stijl. De Delftse School streefde naar een architectuur die was gebaseerd op universele normen en waarden. Daarnaast wilde men de traditie van de Nederlandse plattelandsbouw in ere houden. Deze traditie was een reactie op de Amsterdamse school die volgens de traditionalisten te decoratief was ingesteld. Hierin grepen ze weer terug op het rationalisme van Berlage. Volgens de architecten van de Delftse School lag schoonheid juist in eenvoud en was een goede harmonie tussen massa, ruimte en lichtval belangrijk. Architectuur moest nederig zijn en vooral niet opvallen. De functie van een gebouw moest tot uitdrukking komen in de vorm. Daarom werd ook een groot onderscheid gemaakt in de vormgeving van woonhuizen (simpel en ingetogen) en publieke gebouwen als stadhuisen en kerken, die juist monumentaal moesten zijn om hun functie te benadrukken. Met name op de katholieke kerkenbouw had de Delftse School grote invloed. Kenmerkend voor de Delftse School zijn het vrijwel uitsluitende gebruik van baksteen, brede kozijnen en erkers (veelal in lichte kleuren), hoge gootlijnen, de hoge met pannen beklede daken tussen topgevels en het gebruik van natuursteen op constructief belangrijke punten. Een belangrijke bron van inspiratie was het werk van A.J. Kropholler, die echter zelf geen deel uitmaakte van de Delftse School. B.J. Koldewey overleed op 8 januari 1958 in Voorburg.

Koldewey in Voorburg

In Voorburg zijn van Koldewey de volgende projecten bekend:

- Woonhuis met praktijkruimte aan de Parkweg 185 (1929)
- Theresia Bewaarschool (1930) aan de Lusthofstraat (vervangen door nieuwbouw)
- Diverse uitbreidingen aan het voormalige ziekenhuis

St. Antoniushove aan het Oosteinde 1927-1941 (gesloopt)

- Landhuisje – Oosteinde nr. 271 (1930)
- De Maria Bewaarschool – Oosteinde 71 (1931)
- 60 woningen voor woningbouw St. Martinus aan de Van Duvenvoordelaan, de Graaf Florisstraat, de Van Halewijnlaan, de Van Montfoortstraat en de Van Barbansonstraat, (1947-1948), thans gesloopt.

Huize De Specht na de voltooiing, met de Nash van dokter Pieck voor de deur. Particuliere collectie

Het huis aan de Parkweg werd gebouwd voor de som van f 29.795,-, zoals in het contract van aanneming te zien is. De prijs voor de aankoop van de grond is niet bekend. Dokter Pieck gaf het huis de naam 'de Specht', omdat een specht in het Latijn 'picus' heet. De gevelsteen laat dan ook een spechtje zien.

Van de gevelsteen met de specht liet Pieck na zijn pensionering voor zijn huis in 's-Hertogenbosch een kopie maken door de bekende kunstenaar Albert Termote. Albert Termote (1887-1978) is bekend geworden door de monumenten, de gevelversieringen, de portretten en de standbeelden die hij maakte. Van de nog aanwezige oor-

Rechtsboven:
Het echtpaar Pieck met twee van hun kinderen in de voortuin in huize De Specht. Op de achtergrond de hoek Parkweg-Weverslaan. Particuliere collectie

Links:
Patiënteningang aan de zijgevel van het huis. De praktijkruimte van dokter Pieck was gelegen aan de achterzijde van het huis, met dubbele binnendeuren gescheiden van het woongedeelte van het gezin van de arts. Foto auteur

Rechtsonder:
Het glas-in-loodraam van Toon Ninaber van Eyben, voorstellende Nicolaas Pieck. Foto auteur

spronkelijke gevelsteen aan de Parkweg is het niet zeker of die ook door hem is vervaardigd.

In het huis bevindt zich een klein glas-in-loodraam (20 x 65 cm) uit 1930 van de hand van Toon Ninaber van Eyben (1896-1977). Het stelt Nicolaas Pieck voor. Dokter Pieck heeft het als cadeau bestemd voor zijn echtgenote. De afgebeelde Nicolaas Pieck was lid van de orde der minderbroeders en werd tot priester gewijd in 1558. Hij predikte in de lage landen tegen protestantse en andere ketterijen met name tegen het Calvinisme. Hij werd gevangengenomen door de Watergeuzen die hem martelden om hem van zijn geloof te brengen, wat niet lukte. In 1572 is hij, samen met de andere 'Martelaren van Gorcum', door opanging vermoord. In 1867 werd hij heilig verklaard. Wellicht heeft de katholieke dokter Pieck zijn naamgenoot als een voorbeeld beschouwd, of misschien meende hij in hem een verre verwant te mogen zien. Toen Pieck na zijn pensionering verhuisde naar 's-Hertogenbosch, heeft hij het glas-in-loodraam meegenomen, maar in 2007 kon het stuk terugkeren naar Voorburg, waar het opnieuw is aangebracht op de oude plek bij de open haard.

Geraadpleegde bronnen

Oude foto's, bouwtekeningen en achtergrondinformatie uit het archief van de familie Pieck

Nederlands Architectuurinstituut

Gemeentearchief Leidschendam-Voorburg

Voorburgse Courant, 15 januari 1960

Stichting Bonas

Overige foto's: huidige bewoners van Parkweg 185

Dochters van Pieck met enkele vriendinnen in de oprit naast het huis. Links aan de gevel het naambordje van dokter Pieck. Particuliere collectie

Wandelen in Voorburg (1928)

Anne Jacobs

In het Haagse dagblad Het Vaderland verscheen op donderdag 5 april 1928 de eerste aflevering van een serie 'Wandelingen om Den Haag'. In de daaropvolgende maanden tot begin augustus deed de Vaderlandjournalist wekelijks verslag van zijn natuurwandelingen in de Haagse agglomeratie.

Het tolhek aan de Laan van Nieuw Oosteinde, gezien vanaf de Haagse zijde. Tijdschriftknipsel vermoedelijk uit de eerste twintig jaar van de afgelopen eeuw. Collectie Kees van der Leer

Hij wandelde bijvoorbeeld naar de Juliaaantjes in Rijswijk, naar Wassenaar, naar Loosduinen en Wateringen, ‘binnendoor naar Delft’, naar het Westland, naar Meyendel en zowaar, ook naar Leidschendam en Voorburg. De artikelen waren in de krant steeds uitsluitend met zijn initialen S.G. Gzn. ondertekend. Toen de serie zoveel succes bleek te hebben dat Het Vaderland nog in hetzelfde jaar besloot tot een heruitgave van de krantenstukken in de vorm van een apart boekje *Wandelingen om Den Haag*, bleef zijn naam op de titelpagina daarvan opnieuw onvermeld. Alleen was de ‘Inleiding’ tot die uitgave weer met de initialen S.G. Gzn. ondertekend.

In de lente en de zomer van 1929 werden de ‘Wandelingen om Den Haag’ in Het Vaderland hervat, door dezelfde journalist. Ze oogstten ook toen succes en Het Vaderland bracht weer een heruitgave in boekvorm uit, die, verwarrend genoeg, opnieuw de naam *Wandelingen om Den Haag* kreeg, nu met de ondertitel *Bundel I, Lente en Zomer*, wat erop lijkt te wijzen dat men ook van plan was ooit een *Bundel II, Herfst en Winter* uit te brengen, waarvan het echter nooit gekomen is. Als nu ook nog blijkt, dat enkele van de twintig beschreven wandelingen in de tweede bundel van 1929 letterlijke herhalingen zijn van wandelingen uit de eerste bundel van 1928, is de verwarring compleet: twee verschillende boekjes met dezelfde titel en auteur, die in enkele onderdelen van hun inhoud woordelijk overeenkomen, terwijl het tweede zich presenteert als *Bundel I*. Gelukkig kunnen wij hier de tweede serie *Wandelingen om Den Haag* buiten beschouwing laten, omdat ze ons niets nieuws over Voorburg kan vertellen. Het ‘Voorwoord’ van de uitgave van 1929 is echter nog wel even van dienst, want dat leert ons in zijn ondertekening nu eindelijk dat de wandelaar-journalist voluit S. Gosses Gzn. heette.

Edel genot

Sjoerd Gosses Godardz. was in 1907 in Den Haag geboren, als zoon van Godard Gosses, een leraar Duits, die later in zijn leven hoogleraar Fries zou worden. De familie van Sjoerd Gosses was van Friese komaf, maar zelf was hij een geboren en getogen Hagenaar. Hij was in opleiding tot doopsgezind ‘leraar’ (predikant). Het succes van zijn ‘Wandelingen’ is wel enigszins verklaarbaar. Hij schrijft enthousiast en geeft volop aanwijzingen hoe de

lezers zijn tochtjes kunnen nawandelen, compleet met informatie over het openbaar vervoer naar het begin- en vanaf het eindpunt van de wandeling en bijvoorbeeld ook over de mogelijkheid of onmogelijkheid het beschreven tochtje per fiets af te leggen. Als kaart adviseert hij ‘s-Gravenhage en Omstreken van de Topographische Inrichting,’ maar, zo verzekert hij, ‘noodig is zij niet’, want hij geeft in zijn beschrijvingen al voldoende aanwijzingen om zijn tochtjes ook zonder kaart tot een goed einde te kunnen brengen.

In zijn toonzetting is Gosses duidelijk een kind van zijn tijd. In de ‘Inleiding’ tot zijn eerste bundel geeft hij zelf het motto van de reeks: ‘Edel genot vermooit het leven’. Hij beklaagt zich echter over de zogenaamde natuurliefde die hij bij vele medemensen aantreft: ‘We hebben altijd onzen mond vol over de ‘mooie’ natuur; dat is haast altijd napraterij. Een beschaafd mensch behoort nu eenmaal de natuur mooi te vinden. Dat we de natuur niet mooi vinden, bewijst ons gedrag buiten. Ontzettend heeft de natuur van ons te lijden, we rukken bloemen af, trekken struiken stuk, halen nestjes uit, enz. De gevaarlijkste personen buiten zijn wel degenen, die meenen van hun liefde tot de natuur blijkt te moeten geven door alles, wat ze daar aantreffen, te willen verzamelen, bv. door uitgebreide herbaria aan te leggen. Wanneer zij een zeldzame plant tegenkomen, maken ze een sprong in de lucht van blijdschap en rukken haar dan met een verheerlijkten glimlach uit, een mooie aanwinst voor het stoffige herbarium! Een groot verlies echter voor de flora: de plant is weer een stap nader tot haar algeheele verdwijning!’

De Van de Wateringelaan in de jaren dertig. In de verte de hoge bomen die de Laan van Nieuw Oosteinde omzoomden. De ansichtkaart is in 1937 verzonden. Collectie auteur

Deze sombere overpeinzing voert hem in gedachten ook naar Scheveningen: daar blijken de mensen de onge-repte natuur toch wél te waarderen en te genieten van de zee in haar mooie natuurstaat? Of toch niet? Nee, ook in Scheveningen kan de ware natuurliefhebber bij de beschouwing van zijn medemens slechts walging voelen opkomen, of, in Gosses' woorden: 'We gaan naar Scheve-ningen om elkaars toilet te critiseeren, om te dansen, om gezellig met z'n allen in een café, vooral met een strijkje, te zitten of om een andere reden, maar de zee negeeren we. Alleen is zij het middelpunt van de belangstelling, wanneer het erg warm is, dan wordt ze verlaagd tot alge-meene badkuip van de gemeente 's-Gravenhage.'

Men bedenke bij het lezen van al deze zwartgallige woor-den, dat de schrijver in het jaar waarin hij ze neerpande, 21 jaar oud werd. Het springt ook bij de beschrijving van zijn wandelingen in het oog: Gosses heeft niet veel op met de moderne tijd. Slecht, verdorven is die en hij heeft een invloed waartegen de ongerepte natuur die Gosses zo graag ziet, niet bestand blijkt te zijn. Als we lezen wat hij bij zijn wandelingen in 1928 nog allemaal in Voorburg kon aantreffen, zullen we vanuit onze gezichtshoek ge-neigd zijn hem ondanks zijn jonge jaren een oude zeur te vinden, maar dat zou toch niet helemaal eerlijk zijn. Gosses bezocht Voorburg immers in de late jaren twintig, toen er in Voorburg inderdaad ingrijpende veranderingen plaatvonden of zich aankondigden, resolute verande-ringen die een oud en stil boerendorp tot een bedrijvige satelliet zouden omvormen.

Wandeling langs de Broeksloot

In Het Vaderland van zaterdag 12 mei 1928 (avondblad D, p. 2-3) is het zover: Sjoerd Gosses beschrijft zijn tochtje 'Langs de Broeksloot'. Hij rijdt vanuit Den Haag met de toenmalige tramlijn 7 naar het eindpunt bij de Laan van Nieuw Oost-Indië. De Laan van Nieuw Oosteinde is dan nog een tolweg en we moeten 'twee heele centen' betalen 'voor de slijtage, die onze schoenen aan de weg zullen veroorzaken.' Gosses staat even stil bij het bord waarop de tarieven en het octrooi voor de tol (daterend uit 1658) vermeld zijn. Al een jaar later, in 1929, zou de tol op de Laan komen te vervallen. Als we even later 'onder de viaduct van den trein' vandaan komen, kunnen we met Gosses uitkijken richting Voorburg: vóór ons een prach-tige laan van oude iepen tussen opgeworpen berm en met lagere begroeiing. Er is nauwelijks bebouwing onder de wolken boven het wijde graslandschap: 'Tusschen de be-groeiing van de berm van de laan door zien we over het uitgestrekte weiland de slanke torens van de R.K. kerken van Voorburg en Leidschendam. Roode paaltjes in het weiland geven den loop van toekomstige straten aan, die het karakter van buitenweg aan deze laan zullen ontnemen. Door de dichte begroeiing zien we aan den anderen kant gelukkig niet zoo erg den meer en meer naderenden huizenbouw.'

Kennelijk heeft Gosses hier rechts het oog op de opdrin-gende bouw aan de Van de Wateringelaan, de Van Alphen-straat en hun zijstraten. Het kleine stationnetje Laan van

Boven:

De Laan van Nieuw Oosteinde tussen Huize De Werve en de Broeksloot, met, volgens Gosses, 'ergelijk lelijke bebouwing'. Ansichtkaart uit het eerste decennium van de twintigste eeuw. Collectie auteur

Onder:

Huize De Werve met trapgeveltjes, op de voorgrond de met bomen afgezette, smalle Laan van Nieuw Oosteinde. De ansichtkaart is in 1909 verzonden. Collectie auteur

NOI geheel rechts vermeldt hij niet, maar dat was er al wel. Meteen bij de aanleg van de spoorlijn in 1843 was de eigenaar van Huis De Werve, die het recht van tol over de Laan bezat, met de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij overeengekomen, dat er driemaal daags een stoomtrein bij zijn tolweg zou stoppen, 'tot opname van Reizigers.'

Linksboven:

Links het 'luid klotsende' bruggetje vlakbij de ophaalbrug van boerderij Oostenburg.

Het ligt over de Machinesloot bij de huidige Van Woudekade. Ansichtkaart, waarschijnlijk uit de jaren twintig.

Collectie auteur

In 1928 deed de Laan van Nieuw Oosteinde zich dus nog voor als een met bomen afgezette buitenweg tussen weilanden, voerend langs een kleine halte van de trein, een 'boerenstationnetje'. De aan één zijde naderende bebouwing werd nog goeddeels aan het zicht onttrokken door de rijen bosjes en bomen aan weerszijden van de laan. Een korte wandeling tussen de oude iepen van die Laan van Nieuw Oosteinde voert ons naar Huis De Werve, waarbij Gosses aandacht vraagt voor de toenmalige trapgeveltjes en het ranke torentje en ook wat historische gegevens vermeldt. Het Huis blijkt aan de voorzijde dan nog uit te kijken op de achterzijde van enkele nieuwgebouwde huizen aan de Koningin Wilhelminalaan, maar de bebouwing daar is nog niet aaneengesloten en De Werve heeft dan ook een ver uitzicht 'op de twee mooie torens van Rijswijk en op het kasteel de Binckhorst, waarmee het met een onderaardsche gang verbonden geweest schijnt te zijn.' Gosses vervolgt: 'Voorbij het Huis te Werve is de laan, een van de mooiste in de omgeving van Den Haag, helaas aan één kant aaneengesloten bebouwd en er komt nog bij, dat deze bebouwing van een 20 of 30 jaar geleden niet bepaald uitmunt door architectonisch schoon. Als we eenige minuten langs

Rechtsboven:

De Broeksloot tussen boerderij Oostenburg (uiterst rechts) en boerderij Heldenburg (midden). Ansichtkaart, waarschijnlijk uit de jaren twintig.

Collectie auteur

Onder:

De Broeksloot bij boerderij Heldenburg. De Ansichtkaart is verzonden in 1921.

Collectie auteur

deze ergelijk leelijke bebouwing gewandeld hebben, zien we aan dezen onverkwikkelijken kant van de laan ineens een breede sloot, de Broeksloot, met een voetpad, de Broekslootkade, er langs. Wij wandelaars slaan natuurlijk, verheugd weer een paadje gevonden te hebben, waar men rustig van het natuurschoon kan genieten, dit voetpad langs den oever van de Broeksloot in.

Aan onze zijde van de Broeksloot komen we in het begin nog even langs bouwterreinen [waarschijnlijk die van de aanleg van de Van Horvettestraat links van de Broeksloot, die twee jaar eerder, in 1926, zijn naam had gekregen]. Een prachtige, hoge els met een vrij dikken stam, een zeldzaamheid hier in Holland, bij een nu volgend bruggetje, is gelukkig tot nog toe gespaard. Luid klotsend gaan we het bruggetje over en komen langs de boerderij Oostenburg [vijf jaar later, in 1933, gesloopt] met haar aardige ophaalbrug over de Broeksloot en meteen langs een kwalijk riekend varkenshok, waar men

deze allerliefste diertjes bewonderen kan, die er een buitensporig genoeg in vinden met hun niet al te schoone voetjes in hun etensbordje te staan en luidruchtig te kennen geven, dat het hun best smaakt.

Dadelijk volgt nu over de aan weerszijden met boomen en struiken begroeide Broeksloot de ophaalbrug van de boerderij Heldenburg [eveneens in 1933 gesloopt]. Naast Heldenburg, waar vroeger de Voorburgsche aschstaal [vuilnisbelt] lag, zien we nu pas aangelegde, nog niet bebouwde straten [de Oostenburgerdwarsstraat, na 1945 Laan van Haagvliet geheten], al weinig mooier dan vroeger. Zelfs komt een Voorburgsche straat met nieuwe huisjes, de Veenkade [in 1927 aangelegd], over een kleinen afstand langs de Broeksloot; deze Veenkade heeft het mooie gezicht, dat men op de nu volgende boerderij Noorderburg [lees Noordenburg, twee jaar later, in 1930, gesloopt], half verscholen achter en onder boomen, had, weggenomen. Maar als we daarentegen den anderen kant eens uitkijken, dan zien we in de verte over de onaangetaste, bloeiende weiden den zoom van het Haagsche Bosch liggen.'

Voorbij Noordenburg

'Voor de boerderij Noorderburg voorbijgekomen moeten we over een wit geveerd, zwiepend brugje met leuningen, waarvan men het gezicht heeft op een prachtige Hollandschen watermolen met een als speelgoed zo klein molenaarshuisje. Verder wandelen we langs de eigenaardig rood geverfde boerderij Noorderburg (op de ophaalbrug daarvan ziet men een buitengewoon mooi stukje Broeksloot voor zich liggen) en bereiken, wanneer de begroeiing aan een kant ophoudt den achterkant van het buiten 'Vreugd en Rust', eenige jaren geleden door de gemeente 's-Gravenhage aangekocht.'

Gosses is hier echter niet volkomen juist ingelicht. In 1917 had Den Haag het deel van het buiten Vreugd en Rust tussen Vliet en Parkweg (inclusief het huis) gekocht van de toenmalige eigenares, mevrouw E.H.M. de Jonge-Philipse. Met die aankoop was Den Haag dus eigenaar geworden van een stadspark in een buurgemeente, een merkwaardige situatie die verband hield met de voorgenomen annexatie van Voorburg. Het deel van het buiten tussen Parkweg en Broeksloot, waar Gosses nu langs

wandelt, was echter in particuliere handen gebleven. In de jaren dertig zouden hier, na onteigeningen, het Juliana-Bernhardpark en het Boerenbosje aangelegd worden, maar toen Gosses dit deel van het park in 1928 vanaf de overkant van de Broeksloot bezichtigde, zag het er nog uit als een onderdeel van het grote buiten aan de overzijde van de Parkweg. De historische zichtas die de voor-gevel van Vreugd en Rust visueel verbond met de koepel van Huis ten Bosch werd toen nog niet onderbroken (zie het vervolg hieronder). Eerst in 1961 verkocht Den Haag het stuk Vreugd en Rust tussen Vliet en Parkweg aan de gemeente Voorburg. Van een annexatie was het intussen niet gekomen.

Boven:
De Broeksloot gezien vanaf de brug in de Rozenboomlaan. De kaart is in 1934 verzonden. Collectie auteur

Midden:
Ansichtkaart met dezelfde voorstelling, een jaar of 25 later. De kaart is in 1960 verzonden. Collectie auteur

Onder:
De Broeksloot gezien vanaf de brug in de Rozenboomlaan. In de verte de ophaalbrug van boerderij Noordenburg. Ansichtkaart uit de jaren twintig. Collectie auteur

Gosses vervolgt: 'Men heeft hier een heel mooi gezicht op het huis van het buiten. Zonde is het, dat men kort geleden door het deel van het buiten, dat tusschen Parklaan en Broeksloot ligt, een straat aangelegd heeft [de Noordenburglaan, die eerst in 1929 zijn naam zou krijgen] en dit stukje bosch als bouwterrein gaat exploiteeren. Dan verdwijnt meteen het mooie gezicht op het huis en zal de Broeksloot weer wat van haar landelijkheid verliezen, die op het oogenblik zoo ontzettend aangetast wordt.

Aan denzelfden kant als Vreugd en Rust verschijnen weer tot de Loolaan toe onbebouwde of gedeeltelijk bebouwde straten [de Schellinglaan, 1927, de Westerlookade, 1927 en de Van Deventerlaan, 1924]. Daar stellen we geen belang in en we laten onze oogen liever gaan over het Hollandsche weidelandschap, dat zich links van ons uitstrekt; bij een nieuw huisje, dat den zeldzaam origineelen naam: Nooit Gedacht draagt, is een weide geel gekleurd door de eenvoudige, pretentielooze dotterbloemen. In enkele minuten zijn we aan de Loolaan, na aan de bebouwde zijde van de Broeksloot een onbewoonbaar verklaard boerderijtje, dat natuurlijk nog bewoond wordt, met een wonderlijk verzakt rieten dak, ingebouwd tusschen nieuwe, moderne huizen, aangetroffen te hebben.'

Gosses is hier getuige van de nadagen van boerderij Zuyderloo, voorheen De Eenhoorn, een in eerste aanleg zeventiende-eeuwse boerderij die een jaar later, in 1929, onder de slopershamer zou vallen.

'De Loolaan is nu een straat,' vervolgt hij, 'met magere boompjes, vroeger was het een schitterende laan van hooge, altijd ruischende populieren met breede bermen,

afgezet door meidoornhaagjes. Eenige jaaren terug is zij, een van de weinige populierlanen die we om Den Haag bezitten, gevallen. Hier kan men de wandeling na een kleine drie kwartier afbreken door de Loolaan te volgen tot de Parklaan, waarlangs de Blauwe Tram naar Den Haag rijdt.

Wij vervolgen echter onze wandeling langs de Broeksloot, die nu ineens nogal bochtig begint te worden. Op de Loolaan volgen een groepje afzichtelijke, verwaarloosde barakken en in het vorig jaar aangelegde, nog niet bebouwde straten [bij de Vijverhof met de in de jaren 1925-1926 gegraven vijver en de omliggende straten. De Laan van Leeuwesteijn werd in het jaar van Gosses' wandeling, 1928, aangelegd], tot aan den spoorlijk van den electricischen trein naar Rotterdam, die we weldra door het van madeliefjes witbespikkelde weiland bereiken. Met trapjes klimmen we den spoorlijk over, waarop men een aardig gezicht heeft op de omgeving, o.a. op de vele torens van Den Haag, en laten nu eindelijk alles wat aan de stad doet denken, achter ons.'

Vorbij Essesteijn

'We gaan langs een genoegelijke oude boerderij, Essestein, en komen door een polderboschje, waardoor het padje, dat hoe langer hoe minder betreden wordt, ons voert, bij een boerderij [Haasburg, voorheen Neyenburch, een in eerste aanleg laat-zestiende-eeuwse boerderij, in 1972 afgebroken], die hier op een buitengewoon schilderachtig punt aan de Broeksloot ligt. Water, weiden en boomen leveren hier prachtige, door en door Hollandsche gezichten op. Een vlak hierop volgend bruggetje over de

*Boven:
Gezicht 'op een prachtige
Hollandschen watermolen
met een als speelgoed zo klein
molenaarshuisje'. De fotograaf
staat aan de Broeksloot.
Aansichtkaart, verzonden in
1941. Collectie auteur*

*Onder:
De Van Deventerlaan nog in
ontwikkeling. Links het Van
Deventerplein. Aansichtkaart
uit de jaren twintig. Collectie
auteur*

Broeksloot, waarop een hek staat, dat men gemakkelijk open kan maken, geeft ons toegang tot een weggetje, dat ons weer op een binnenweg, den Achterweg [nu Veurse-laan], brengt. Dezen Achterweg, die bij de mooie, oude boerderij West Duyvestein een prachtige laan van populieren wordt, die zich dadelijk zoo opwuiwen, als het een beetje waait, slaan we links in. Deze laan lijkt wel wat op de Loolaan, zooals die vroeger was, alleen was de laatste veel langer. Even voorbij de eveneens mooie, oude boerderij Oost Duyvestein met haar witten gevel, oude ramen met vierkante ruitjes en rieten dak houdt de populierlaan op en komen we aan een driesprong [Veurse-, Mauve- en Looierslaan]. Wij houden de richting aan die we hadden, en gaan een zandweg in [de latere Mauvelaan], aan een kant omzoomd door een zeer hoge meidoornhaag. Het landschap hier om ons heen is, vind ik, heel anders dan zoeven en doet me altijd denken aan de Oostelijke streken van ons land. We blijven nu trouw aan ons weggetje, dat een geweldigen bocht maakt en door een mooi laantje langs tuinlanden gaat, waar overheen we een buitengewoon mooi gezicht op het dorpje Leidschendam met zijn hoge en lage huisjes met warm roode pannendaken en zijn twee torens: het fijne klokketorentje van het oude Protestantsche koepelkerkje en den naar boven strevend toren van de R.K. kerk, hebben.'

De latere Mauvelaan en St.-Bonifaciusstraat waren in 1928 dus niet bebouwde zandweggetjes, voerden langs tuindersbedrijven en boden nog een onbelemmerde blik op de torens aan de Vliet.

Gosses vervolgt: 'De eerste huisjes van Veur zijn nu wel dra bereikt; de Sint Willibrordusstraat, die aldoor over de grens van Delfland en Rijnland loopt, zooals de oude grensstenen aangeven die ons tot wegwijzers dienen, brengt ons op den Veurschen straatweg [de huidige Voorburgseweg, nu via de Verzetsheldenstraat en een fietspad bereikbaar vanaf de St.-Willibrordusstraat]. We wandelen dezen ongeveer twintig stappen in de richting van Voorburg langs het niet onaardige Raadhuis van de gemeente Veur [dat in 1939 zou worden afgebroken] tot de Damlaan. Dan nog enkele stappen langs de Damlaan en we zijn aan de halte Veur-Leidschendam van de Blauwe Tram, waarmee we naar Den Haag terugkeeren.

De duur van deze wandeling bedraagt ongeveer vijf kwartier. Als fietstochtje is zij ongeschikt wegens de vele hekjes langs de Broeksloot. Nu is dit nog een aardige wandeling, nu de bouwerij de Broeksloot meestal nog niet genaderd is; binnenkort zal dat wel anders worden. De kant van de Broeksloot die wij langs wandelen [namelijk de noordelijke polderkant, niet de zuidelijke oever aan de kant van het dorp] blijft echter voorloopig nog onaangetaast.'

Daarmee is Gosses' wandeling door Voorburg ten einde. In Het Vaderland van 3 juni 1928 blijkt echter dat hij opnieuw in de buurt van ons dorp beland is.

Boven:

De Broeksloot voorbij de Loolaan. Ansichtkaart uit de eerste jaren van de twintigste eeuw. Collectie auteur

Onder:

Boerderij Oost-Duyvestein. Fotokaart, verzonden in 1936, maar waarschijnlijk gemaakt naar een oudere foto. Collectie auteur

Rechts:

Bedrijvigheid in de sluis.

Ansichtkaart uit het eerste decennium van de afgelopen eeuw. Collectie auteur

Midden:

Het 'niet onaardige' raadhuis van de gemeente Veur. Rechts vooraan is, net buiten beeld, de hoek met de Damlaan.

Ansichtkaart, waarschijnlijk uit de jaren tien. Collectie auteur

Tweede wandeling

Zijn wandeling begint dan achter Marlot, nabij de kruising van de Leidsestraatweg en de Landscheidingsweg, waarover in 1928 nog het traject van de trein naar Scheveningen ligt, een aftakking van het Hofpleintreintje, de huidige RandstadRail. Gosses loopt in de richting van Leidschendam. Als hij voorbij café 'Bijhorst' (nu sterk uitgebreid tot een Van der Valk-uitspanning) is, komt hij al gauw in het boerenland terecht: 'Eventjes verder een genoegelijke, oude, achter bloeiende appelboomen verscholen boerderij die den pretentieloozen naam Welgelegen draagt. In enkele oogeblikken bereiken we nu het aardige, oude café'tje 'De Landbouw', weggedoken onder zware kastanjes, waar de gelagkamer verleden jaar

door petroleumlampen 's avonds verlicht werd (waarschijnlijk nu nog). Velen zullen dit café'tje wel kennen van een tocht per schaats naar Leiden over de Schenk en de Veenwetering. Deze laatste loopt dood op den Zijdeweg en geeft ons een prachtig gezicht over bosch, water en weiden. Hier bij De Landbouw gaat de Zijdeweg de spoorbaan [van de trein naar Scheveningen] over en komt uit op den naren Bezuidenhoutschen weg. Wij loopten echter rechtdoor op een hek af met een prachtig nieuw bord,

waarop Verboden Toegang staat. Zonder ons daar in het minst aan te storen, gaan we dit hek door en komen op een kade, welke ons door het schitterend weiland naar den Achterweg bij Veur zal brengen.'

In een voetnoot bij deze passage legt Gosses uit dat het toegangsverbod zo moet worden opgevat dat het verboden is op het weiland naast de kade te lopen. 'Het meenemen van honden op deze wandeling is niet aan te raden wegens de vele koeien in het land.'

Om de gedachten te bepalen: Gosses volgt hier nu ongeveer de route van de N 14, de Noordelijke Randweg.

'Weldra zien we de leeuwerikken al hooger en hooger stijgen in de lucht de zon tegemoet, de kievitenvlinders fladderend in onverwachte zwenkingen, de tureluurs parmantig door het bloeiende land stappend. Boven ons hoofd roepen de zelfvoldane grutto's brouwend hun eigen naam. Bij een boschje, dat rood ziet van de koekoeksbloemen, steken we de lijn van den elektrischen trein Rotterdam-Amsterdam over. En weer gaan we verder door het land, waar wei aan wei grenst, waar men niet gestoord wordt in zijn stille aandacht voor de omringende schoonheid. Aan alle kanten wordt de horizon afgesloten ver weg door donker geboomte. Men gaat hier als het ware door een uitgestrekt, groen meer, onbewogen liggend te midden van bosschen.'

Leidschendam

Om opnieuw even de gedachten te bepalen: Gosses loopt nu ongeveer tussen de Oosterbegraafplaats en

Leidschenhage in. Even later bereikt hij de Achterweg, de Veurselaan, die hij zich herinnert van zijn voorgaande wandeling, maar nu slaat hij niet de latere Mauve-, maar de Looierslaan in. De Looierslaan is ook zo goed als onbebouwd: er groeit 'een overvloed van pijpkruid'. 'Bij een erg aardig, klein, wit boerderijtje komt de Looierslaan op den Veurschen straatweg uit. Het rieten dak van het boerderijtje, dat zó laag bij den grond komt, dat menschen met lange beenen er bijna op kunnen stappen, de oude pomp en de twee kastanjes met dicht gebladerte geven het een bijzonder vriendelijk aanzien. Een bezienswaardigheid er aan is het popperig kleine schuifraampje vlakbij den grond, dat uitzicht geeft op de Looierslaan.'

Welk boerderijtje Gosses hier beschrijft, is niet helemaal duidelijk. De passage kan bezwaarlijk slaan op de boerderij Van Haastert, die wel hier bij de hoek van de Looierslaan en de Veurse straatweg (nu Oosteinde-Voorburgseweg) gesitueerd was, maar die al in 1925 gesloopt was. Op de andere hoek stond destijds een gewoon woonhuis, dat in de jaren dertig is afgebroken. Baseert Gosses zich hier wellicht op oudere aantekeningen en had zijn beschrijving toch nog wel betrekking op de inmiddels afgebroken boerderij Van Haastert? Ook bij zijn beschrijving van café De Landbouw hierboven gaat hij immers in op een eerdere situatie, daar 'verleden jaar'.

Via de Damlaan voert de wandeling verder naar het Sluisplein. 'Het Sluisplein is wel een heel mooi plein: de sluisen, de ophaalbruggen, de breede Vliet, de twee kerken, de twee oude huisjes met rieten dak en eigenaardige

geveltjes bij de R.K. kerk vormen te zamen een prachtig Hollandsch dorpsgezicht [het zeer oude, rietgedekte huisje van schipper Halverbout had twee klokgeveltjes naast elkaar en zou een tweetal jaren later, in 1930, worden afgebroken].'

Gosses vervolgt zijn wandeling nu via de Venestraat en gaat rechtsom het Achterom in. 'Langs een gasfabriekje bereiken we de mooie, breede Vliet, waarlangs we, genietend van de prachtige gezichten, welke zij ons schenkt, voortwandelen tot de spoorbrug van den electrischen trein Den Haag-Rotterdam. Van deze spoorbrug, die we opklimmen, hebben we een schitterend gezicht aan beide kanten op de prachtige Vliet. Het dorpje Leidschendam ligt buitengewoon schilderachtig aan het

schijnbare einde van het breede water. Aan den anderen kant loopt de Vliet langs buitens en ziet men een prachtig landschap van bosch en water, dat even aan de Vecht doet denken. Hier op dit wondermooie plekje eindigen we onze wandeling. Per electrischen trein of per blauwe tram, die in het park Vronesteyn, dat men naast den spoordijk ziet liggen, staat, kan men naar Den Haag terugkeeren. De duur van deze wandeling bedraagt ruim 5 kwartier. Als fietstochtje is ze minder geschikt.'

Links:

De brug over de Vliet vanaf de Voorburgse kant. Over deze brug reed destijds het Hofpleintreintje, tegenwoordig de RandstadRail. Ansichtkaart uit de jaren twintig of dertig. Collectie auteur

Midden:

Uitzicht vanaf de spoorbrug in de richting van Voorburg. Ansichtkaart uit de jaren twintig of dertig. Collectie auteur

Rechtsboven:

Uitzicht vanaf de spoorbrug in de richting van Leidschendam. De Ansichtkaart is in 1936 verzonden. Collectie auteur

Derde wandeling

Ook een derde wandeling van Sjoerd Gosses voert langs Voorburgse dreven. Op 17 juni 1928 verschijnt zijn verslag daarvan in *Het Vaderland*. Hij vertrekt ditmaal in Rijswijk, waar hij met de 'Rijswijkschen tram' (de tram naar Delft) is uitgestapt bij de bekende uitspanning Kuys Witsenburg, op de hoek van de Herenstraat en de Haagweg. Hij zet koers naar Voorburg over de Geestbrugweg, 'nu een breede boulevard, tot eenige jaren geleden een genoegelijk laantje met mooie gezichten op Den Haag en het nu bijna geheel verdwenen buiten Cromvliet, dat

Linksboven:

De hoek Haagweg-Herenstraat in Rijswijk. Rechts op de hoek de uitspanning Kuys Witsenburg. Ansichtkaart uit de jaren zestig. Collectie auteur

Rechtsboven:

De Penninglaan en de voorgevel van Cromvliet, gezien vanaf de Geestbrugweg. Ansichtkaart, verzonden in 1942. Collectie auteur

Linksonder:

De Geestbrugweg, gezien in de richting van Voorburg. De kaart is in 1938 verzonden. Collectie auteur

hetzelfde lot heeft ondergaan als in 1899 Leeuwendaal [namelijk het lot dat zijn grondgebied voor de aanleg van nieuwe straten werd bestemd].

Op den Geestbrugweg is al heel weinig te zien, tot we door de Penninglaan het voorname, oude huis Cromvliet, dateerend uit de 17de eeuw, zien liggen. Nu is er een be-

waarschool in gevestigd. Op de Geestbrug heeft men een prachtig gezicht aan beide zijden op de Trekvliet, die ongeveer in 1345 gegraven is. We zien o.a. het mooie, witte huis Drievliet, waar de Trekvliet uitmondt in den Vliet. Door het buurtje Geestbrug, dat heel wat minder aantrekkelijk is geworden door het omhakken van de boomen, komen we op de Prinses Mariannelaan, die dezelfde metamorfose als de Geestbrugweg heeft ondergaan. Even voorbij de oprijlaan van Hoekenburg zien we aan den overkant van onze laan, die nauwelijks zo genoemd kan worden, een zwart wegje, de Binckhorstlaan, uitkomen. Dit wegje slaan we in; een eindje verder [namelijk verder langs de Prinses Mariannelaan] ligt het buiten Arendsburg, waar het Romeinsche Forum Hadriani gelegen heeft. Een houten brugje [in de Binckhorstlaan] brengt ons over de Broeksloot, rijk aan allerbekoорlijkste plekjes. We zijn weer in de weiden [Gosses staat nu op de hoek van de huidige Maanweg en de Binckhorstlaan!], de buitens Arendsburg en Hoekenburg liggen achter ons, aan den Trekvliet ligt het treurig overblijfseltje van het eens zoo mooie buiten Cromvliet, voor ons zien we het scherpe torentje van de Binckhorst en het torenrijke Den Haag. Vlakbij staat een oud, wit huisje gehurkt onder enkele hooge boomen [wellicht boerderij Haagzicht of

een van haar bijgebouwen, gesloopt in een onbekend jaar]. Het voetpaadje langs de Broeksloot gaan we in en weer wordt het een genieten van landelijk, Hollandsch schoon. Ranke ophaalbruggen verbinden beide oevers, oude boerderijen schuilen weg onder zwaar geboomte, hoge populieren winden zich dadelijk ontzettend op,

als de wind eventjes over hen heen glijdt, slanke wilgen wuiven als het riet aan de waterkant.

Onder hoge wilgen en populieren gaan we langs de boerderij Vredenoord [ongeveer ter hoogte van de hoek Overburgkade-Heeswijkstraat, in 1938 afgebroken] en komen weer langs weiland. Bij een gezellig, oud huisje, haast onzichtbaar door de boomen die het omgeven, en door den boomgaard, die er voor ligt, steken we de spoorlijn Gouda-Den Haag over en staan ineens op de drukke Koningin Wilhelminalaan in Voorburg. Deze laan steken we over: we volgen de Broeksloot verder langs de Broekslootkade en komen uit op de Laan van Nieuw Oosteinde. Langs de nieuwe R.K. kerk (dus rechtsaf) volgen we deze hier meesterlijk verknoeiide laan. Op den Parkweg bij een winkelgalerij, waar tot voor kort 's zomers een poffertjeskraam stond, komen we uit. Dezen Parkweg steken we schuin over en slaan de mooie Zwarte Laan in. Als we dan de Heerenstraat, de hoofdstraat van Voorburg, naderen, zien we Huygens' Hofwijck liggen, dat we even bezoeken.'

Eigendom van onze gemeente

Gosses kan Hofwijck zien liggen vanaf de hoek van de Herenstraat en de Zwartelaan, omdat destijds het viaduct

van de snelweg nog moest verrijzen. Over de Vliet lag al wel een brug, maar dat was alleen de toen nog gelijkvloerse spoorbrug voor de trein Den Haag-Gouda, het Staatsspoor.

Na zijn bezoekje aan Hofwijck (dat hij overigens niet nader beschrijft) gaat Gosses verder door de Herenstraat, de Kerkstraat en over de Vliet. Hij vestigt hierbij alleen even kort de aandacht op de Oude Kerk en huize Swaensteyn. Vanaf de Kerkbrug kijkt hij aan weerszijden uit over de Vliet en blikt ook naar het zuidoosten: 'Over de door boterbloemen geel gekleurde weiden zien we den kerktoeren van Nieuwveen [Nootdorp] vlak in zijn gezicht.' Vanaf de overzijde van de Vliet bekijkt hij Vreugd en Rust, 'eigendom van onze gemeente' (zoals hij nog eens trots aantekent), de St.-Martinus en de Wijkerbrug met daarnaast de gelijknamige 'aangename ververschingsplaats waar zoo menig aanzienlijk gezelschap uit Den Haag, Rotterdam, Leiden of Delft eenen genoeglijken dag doorbrengt'. Desondanks vervolgt Gosses zijn tocht langs de Vliet, kijkt nog even naar 'het door madeliefjes wit bestippelde grasveld voor het vriendelijke huis van het buiten Eemwyck' en beklimt dan opnieuw de spoorbrug om op dezelfde wijze als na de voorgaande wandeling terug te keren naar Den Haag.

Links:

De Geestbrug op een ansichtkaart, verzonden in 1902. Op de achtergrond het buurtje Geestbrug, met de nog niet omgehakte bomen die de Mariannelaan volgens Gosses nog wel als een laan karakteriseerden. Collectie auteur

Rechts:

De Broeksloot, vermoedelijk ergens tussen de Binckhorstlaan en de rails van de treinverbinding Den Haag-Gouda. De kaart is in 1924 verzonden. Collectie auteur

Linksboven:
 Het stukje Broekslootkade
 tussen de Koningin
 Wilhelminalaan en de Laan
 van Nieuw Oosteinde. Het
 huis met het hoge koepeldakje
 op de achtergrond is de villa
 Vierbruggen op de plaats waar
 nu de Prins Bernhardlaan
 uitkomt op de Laan van
 Nieuw Oosteinde. Op de plaats
 waar de fotograaf van deze
 ansichtkaart staat, is nu de
 afrit van de snelweg gesitueerd.
 Kaart verzonden in 1933.
 Collectie auteur

‘De duur van deze wandeling, zonder bezoek aan Hofwijk, bedraagt ruim een uur. Voor het gedeelte langs de Broeksloot is zij ongeschikt voor fietsers.’

Besluit

Daarmee verstommen de laatste woorden over Voorburg in Gosses' *Wandelingen om Den Haag*. Er is van hem nog wel een verder weg in Leidschendam gesitueerd tochtje langs de Veurselaan en ook komt hij nog eens via de Hoornbrug in de buurt van Drievliet, maar voor echt Voorburgse aangelegenheden moeten we het houden op bovenstaande drie tochtjes.

Waarom Sjoerd Gosses na de zomer van 1929 het wan-

Rechtsboven:
 De ‘winkelgalerij’ die Gosses
 bij zijn wandeling aan de
 Parkweg aantrof. Achter het
 hoofd van de fietser is de
 uitspanning De Burcht te zien,
 op de hoek van de Parkweg en
 de Zwartelaan (later opgevolgd
 door Hotel-Restaurant
 Canterbury en nadien door
 een Grieks restaurant). Op
 de Parkweg komt zojuist de
 Blauwe Tram aangereden. Op
 de achtergrond de toren van de
 gereformeerde kerk in de Laan
 van Oostenburg. Ansichtkaart,
 circa 1930. Collectie auteur

delen, althans het beschrijven van wandelingen, heeft opgegeven, is niet bekend. Van een *Wandelingen om Den Haag, Bundel II, Herfst en Winter* is het, als gezegd, niet meer gekomen. De inmiddels 22-jarige wandel- en natuurenthousiast had wellicht meer tijd te besteden aan zijn studie. Zes jaar later, in 1935, werd hij beroepen als doopsgezind ‘leraar’ in het Noord-Hollandse Twisk. Later stond hij in Heerenveen (1938), Amersfoort (1942) en Almelo (1950), waar hij tot zijn overlijden in 1969 predikant bleef. Er zijn uit zijn latere jaren nog wel meer publicaties van zijn hand bekend, maar die hebben steeds betrekking op de doopsgezinde kerk. Natuurgenieter en geestdriftig wandelaar is hij vast gebleven.

Onder:
 Uitzicht vanaf de Kerkbrug,
 richting Rijswijk. Ansichtkaart,
 circa 1930. Collectie auteur

Linksboven:
Uitzicht vanaf de Kerkbrug,
richting Leidschendam.
Ansichtkaart, verzonden
in 1928.
Collectie auteur

Rechtsboven:
Vreugd en Rust vanaf de
overzijde van de Vliet.
Ansichtkaart uit de eerste
jaren van de twintigste eeuw.
Collectie auteur

Midden:
De achtergevel van de villa's
aan het Oosteinde, naast de
St.-Martinus, gezien vanaf
de overzijde van de Vliet.
Ansichtkaart, verzonden in
1925. Collectie auteur

Linksonder:
De uitspanning De Wijkerbrug.
Ansichtkaart, verzonden in
1906. Collectie auteur

Kleine foto rechts:
Huize Eemwijk vanaf de
overzijde van de Vliet.
Ansichtkaart, verzonden
in 1942.
Collectie auteur

Kleine foto rechtsonder:
Huize Vroonesteijn naast de
spoorbrug, waar Gosses zijn
derde en laatste wandeling
door Voorburg afsloot.
Ansichtkaart, verzonden in
1917. Collectie auteur

Geraadpleegde bronnen

Ik heb informatie gebruikt uit artikelen over Vreugd en Rust en de boerderijen in Voorburg in dit tijdschrift (jaargang 8, 2002, nummer 1/2 en jaargang 9, 2003, nummer 2). Voor de datering van naamgeving en aanleg van straten raadpleegde ik Bernard Dijkmans *De straten op de lanen in*. [Voorburg, 1993]. In *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland*. [Zutphen, 2000], p. 262-267 schreef ik eerder over Huis De Werve, zijn tolweg en station Laan van NOI. Biografica over Gosses vond ik onder meer terug in J.J. Kalma, *Naamlijst der Friese doopsgezinde leke- of liefdepredikers en predikanten*. Leeuwarden, 1962.

Colofon

Historische Vereniging Voorburg

Secretariaat: Postbus 49
2270 AA Voorburg
telefoon: 070 386 74 56
website: <http://www.historischeverenigingvoorburg.nl>
e-mailadres: info@historischeverenigingvoorburg.nl

Bestuur

dr. R.M.W. van Gelooven, *voorzitter*
ir. M.T.A.M. van der Lans, *secretaris*
ir. F.G.W. Steinhorst, *penningmeester*
dr. W.J.E. van de Graaff
mw. P.J. Kok
mw. drs. A.E. Oostdijk

Lidmaatschap 2010

21 euro, gezin 25 euro

Penningmeester HVV te Voorburg

Postbank 288321
Rabobank te Voorburg
rekeningnummer 12 76 78 743

Historisch Voorburg

Jaargang 16 (2010), nummer 2

Teksten

drs. W.A.M. de Bruijn
Wim van der Heijden
Martin Hooymans
Anne Jacobs
Sylvia Simonis
Hans van der Zon
Ruud de Zwart

Redactie

Anne Jacobs
Gerard Langerak
Kees van der Leer

Redactieadres

Laan van Rustenburg 16
2271 XT Voorburg
telefoon: 070 386 84 95

Vormgeving basisstramien

Studio Tigges, Rijswijk

Opmaak en productie

Drukkerij Verloop, Alblasserdam

ISSN 1381 – 4672

Copyright

Overname van teksten uit ‘Historisch Voorburg’ is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van:

- Agterdenbosch NVM Makelaars
- Mooijman Assurantiën te Voorburg

De redactie heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de afbeeldingen volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

HISTORISCHE VERENIGING

Voorburg